

НАЦІОНАЛЬНА АСОЦІАЦІЯ
АДВОКАТІВ УКРАЇНИ

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

ШЛЮБ *з іноземним елементом*

Комітет з сімейного права НААУ
2023

НАЦІОНАЛЬНА АСОЦІАЦІЯ АДВОКАТІВ УКРАЇНИ
КОМІТЕТ З СІМЕЙНОГО ПРАВА

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

ШЛЮБ З ІНОЗЕМНИМ ЕЛЕМЕНТОМ

2023

УДК 347.62:341.215.4-054.6]:341.9

Ш68

Колектив авторів:

Ганна Гаро — сімейний адвокат та медіатор, к. ю. н., Голова Комітету з сімейного права НААУ, лектор Вищої школи адвокатури НААУ, телефон +38 (067) 390 65 17, електронна адреса gannagaro@gmail.com.

Анжеліка Архіпова — адвокат, член Ради Комітету з сімейного права НААУ, телефон +38 (067) 4628011, електронна адреса: Angelika.arkhipova@icloud.com.

Рада Куриленко — адвокат, керуюча АБ «Куриленко», телефон +38 (068) 6932533, електронна адреса: advocatkr2019@ukr.net.

Ольга Віцюк — адвокат, керуюча АБ «Ольги Троценко», телефон +38 (050) 5082570, електронна адреса: ov.trotsenko1@gmail.com.

Марія Бабішена — помічник адвоката, телефон + 38 (093) 6729758, електронна адреса: babishena.m@gmail.com.

Рецензент — Ольга Поєдинок, к. ю. н., адвокат, заступниця Голів комітетів з міжнародного права та з питань гендерної політики НААУ, телефон +38 (067) 4031500, електронна адреса: olga.poedinok@gmail.com.

Ш68 Шлюб з іноземним елементом. Г. Гаро, А. Архіпова, Р. Куриленко, О. Віцюк, М. Бабішена. Х.: ФАКТОР-МЕДІА, 2023. 96 с.

ISBN 978-966-180-747-0

Методичні рекомендації підготовлені колективом авторів, які практикують і консультують у сфері сімейного права, зокрема з питань правовідносин із іноземним елементом.

Посібник покликаний звернути увагу адвокатів на особливості правового супроводу чи надання правової допомоги та судового розгляду сімейних справ із іноземним елементом. У посібнику зібрані практичні поради щодо роботи у сфері сімейних справ із іноземним елементом та викладені основні практичні процедурні аспекти укладення, існування та розірвання шлюбу з іноземним елементом.

УДК 347.62:341.215.4-054.6]:341.9

ISBN 978-966-180-747-0

© ТОВ «Фактор-Медіа», 2023

ЗМІСТ

Основні використані джерела.....	7
Список скорочень.....	8
ПЕРЕДМОВА	9
РОЗДІЛ 1. ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ШЛЮБУ З ІНОЗЕМНИМ ЕЛЕМЕНТОМ	11
Поняття іноземного елемента та нормативно-правове регулювання правовідносин з іноземним елементом.....	11
Застосування двосторонніх договорів у правовідносинах з іноземним елементом	12
Що робити, якщо двосторонньої угоди між Україною та державою резидентства іноземного елемента не існує?	13
Чи мають громадяни іноземних держав рівні з українськими громадянами права та обов'язки у шлюбних і сімейних відносинах?.....	14
РОЗДІЛ 2. УКЛАДЕННЯ ШЛЮБУ З ІНОЗЕМНИМ ЕЛЕМЕНТОМ	15
Навіщо потрібна первинна дошлюбна консультація?.....	15
Які документи необхідні для укладення шлюбу із іноземним елементом в Україні від іноземного громадянина?	17
Які документи необхідні для укладення шлюбу із іноземним елементом в Україні від українського громадянина?	18
До якого органу подається заява про реєстрацію шлюбу з іноземним громадянином?.....	19
Який порядок подання документів для державної реєстрації шлюбу з іноземним громадянином в Україні?	21
За який час можливо зареєструвати шлюб?	22

Чим підтверджується реєстрація шлюбу з іноземним громадянином?	22
Право на шлюб визначається особистим законом кожної з осіб, які подали заяву про укладення шлюбу	23
Чи буде вважатись дійсним шлюб, укладений між громадянином України та іноземцем, шлюб між громадянином України та особою без громадянства, що укладений за межами України відповідно до права іноземної держави?	24

РОЗДІЛ 3. РОЗІРВАННЯ ШЛЮБУ З ІНОЗЕМНИМ ЕЛЕМЕНТОМ..... 26

Який порядок розлучення з іноземцем?.....	26
Яка підсудність справ про розірвання шлюбу з іноземним елементом?	29
Як розірвати шлюб з іноземцем в Україні, місце реєстрації проживання або перебування якого невідоме?	38
Який порядок повідомлення про розгляд справи сторони, яка є громадянином однієї з держав-учасниць Мінської Конвенції про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах від 22 січня 1993?.....	39
Який порядок визнання рішення суду про розірвання шлюбу з іноземцем?.....	42
Як застосовується принцип взаємності у сімейних справах з іноземним елементом?	43
Право якої держави має застосовуватися у справі про стягнення аліментів з іноземця?	45

РОЗДІЛ 4. ШЛЮБНИЙ ДОГОВІР: ВАРТО ЧИ НІ? НЮАНСИ ЙОГО ОФОРМЛЕННЯ..... 48

Хто може укласти шлюбний договір?.....	49
Який вік, з якого особи мають право укладати шлюбний договір?.....	49
Яка форма шлюбного договору?.....	50
Яка процедура оплати шлюбного договору?.....	51

Чи можна укласти шлюбний договір через представника?	51
Чи можна укласти шлюбний договір за межами України?	52
Які є умови шлюбного договору?	52
Які відносини можна врегулювати шлюбним договором?	53
Яким чином шлюбний договір може врегулювати майнові відносини між подружжям?	53
Яким чином шлюбний договір може визначити майнові права та обов'язки подружжя як батьків?	55
Чи можна умовами шлюбного договору наділити правами третіх осіб?	56
Які особливості укладення шлюбного договору, якщо пара — громадяни різних країн?	56
Чи потрібно повідомляти про укладення шлюбного договору кредиторів подружжя?	57
Чи відшкодовується моральна шкода у зв'язку з невиконанням шлюбного договору?	57
Які відносини заборонено врегульовувати шлюбним договором?	57
З якого часу починає діяти шлюбний договір?	58
Який строк дії шлюбного договору?	58
Чи можуть бути внесені зміни до шлюбного договору?	59
Чи можна положеннями шлюбного договору змінити передбачений законом режим спільної сумісної власності подружжя?	59
Чи можна у шлюбному договорі здійснити вибір права?	59
Чи можна відмовитися від шлюбного договору?	61
Яким чином оформлюється відмова від шлюбного договору?	62
Чи може бути розірваний шлюбний договір?	62
Чи можна визнати шлюбний договір недійсним?	62
Де можна посвідчити шлюбний договір?	64

Чи обов'язкова присутність свідків при посвідченні шлюбного договору та який порядок посвідчення шлюбного договору в разі їх присутності?.....	64
Які документи потрібні для укладення шлюбного договору?	64
Чому важливо укласти шлюбний договір?	65

РОЗДІЛ 5. ПОРЯДОК ТА ПІДСТАВИ ЮРИДИЧНОГО ВИЗНАННЯ ДОКУМЕНТІВ, ВИДАНИХ ІНШОЮ ДЕРЖАВОЮ 66

Що таке консульська легалізація? Який її порядок?	66
Що таке апостиль? Який порядок його проставлення?	67
Чи можна уникнути необхідності консульської легалізації чи проставлення апостиля?	69
Яким чином документи, видані іноземною державою, можуть набути статусу офіційних в Україні?	69

РОЗДІЛ 6. ОСОБЛИВОСТІ ПОДІЛУ РУХОМОГО ТА НЕРУХОМОГО МАЙНА, НАБУТОГО У ШЛЮБІ З ІНОЗЕМНИМ ЕЛЕМЕНТОМ..... 72

Як визначити підсудність справ у розгляді цивільних справ з іноземним елементом щодо поділу майна подружжя?	72
Як здійснюється поділ рухомого майна подружжя у шлюбі з іноземним елементом?	72
Як здійснюється поділ нерухомого майна подружжя у шлюбі з іноземним елементом?	76

ДОДАТОК 1 79

ДОДАТОК 2 91

Основні використані джерела:

1. Конституція України;
2. Сімейний кодекс України;
3. Цивільний кодекс України;
4. Цивільний процесуальний кодекс України;
5. Закон України «Про міжнародне приватне право» від 23.06.2005 № 2709-IV;
6. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо документів, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус, спрямованих на лібералізацію Європейським Союзом візового режиму для України» від 14.07.2016 № 1474-VIII;
7. Закон України «Про громадянство України» від 18.01.2001 № 2235-III;
8. Закон України «Про міжнародні договори України» від 29.06.2004 № 1906-IV;
9. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з ратифікацією Конвенції про угоди про вибір суду» від 21.09.2022 № 2627-IX;
10. Конвенція, що скасовує вимогу легалізації іноземних офіційних документів (Гаазька конвенція) 1961 року;
11. Віденська конвенція про право міжнародних договорів 1969 року;
12. Віденська конвенція про консульські зносини 1963 року;
13. Конвенція про міжнародне стягнення аліментів на дітей та інших видів сімейного утримання 2007 року;
14. Конвенція про статус апатридів 1954 року;
15. Конвенція про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних та кримінальних справах (Мінська конвенція) 1993 року;
16. Регламент № 44/2001 про міжнародну підсудність, виконання судових рішень у цивільних і торговельних справах (в частині, де передбачено виключну підсудність у справах з приводу нерухомого майна) від 22.12.2000 (далі – Брюссельська постанова № 44/2001);
17. Інструкція про порядок консульської легалізації офіційних документів в Україні і за кордоном, затверджена наказом Міністерства закордонних справ України від 04.06.2002 № 113;
18. Правила державної реєстрації актів цивільного стану в Україні, затверджені наказом Міністерства юстиції України від 18.10.2000 № 52/5;
19. Правила проставлення апостиля на офіційних документах, призначених для використання на території інших держав, затверджені наказом Міністерства закордонних справ України, Міністерства освіти і науки України, Міністерства юстиції України від 05.12.2003 № 237/803/151/5;
20. Інструкція про виконання в Україні Конвенції про міжнародне стягнення аліментів на дітей та інших видів сімейного утримання, затверджена наказом Міністерства юстиції України від 15.09.2017 № 2904/5;

21. Лист Міністерства юстиції України «Щодо застосування конвенцій про правову допомогу та правові відносини у цивільних, сімейних та кримінальних справах» від 21.01.2006 № 26-53/7;
22. Постанова Пленуму Верховного Суду України «Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про право на шлюб, розірвання шлюбу, визнання його недійсним та поділ спільного майна подружжя» від 21.12.2007 № 11.

Список скорочень:

- ВСУ – Верховний Суд України.
- ВС – Верховний Суд.
- ЦК – Цивільний кодекс України.
- ЦПК – Цивільний процесуальний кодекс України.
- СК – Сімейний кодекс України.

ПЕРЕДМОВА

Навіщо звертатися до адвоката перед укладенням шлюбу та розлученням з іноземним елементом

Інститут шлюбу привертає до себе значну увагу, оскільки кількість шлюбів, які реєструються з іноземцями, має стійку тенденцію до збільшення. Беручи до уваги закріпленій у Конституції України європейський та євроатлантичний курс, діючий безвізовий режим із країнами Європейського Союзу та прагнення нашої країни стати його членом, можна прогнозувати лише подальше зростання у майбутньому кількості шлюбів українців і українок з громадянами інших держав. За даними українського журналу НВ станом на 2018 рік, у 2008 році в Україні було зареєстровано 11,4 тис. змішаних шлюбів, а в 2017-му — вже 15,5 тис., тобто якщо в 2008 році з іноземцями укладався кожен 30-й шлюб, то в 2017-му — кожен 15-й. Крім того, у Польщі з 2016 по 2018 рік число шлюбів, укладених між громадянами Польщі та України, зросло більш ніж удвічі: з 400 до 1 тис.

У 2016 році Міністерство юстиції України запустило проєкт «Шлюб за добу». З моменту запровадження цього сервісу по жовтень 2020 року було зареєстровано 32 319 шлюбів з іноземцями.

Значний вплив на кількість шлюбів з іноземним елементом матиме й вимушене перебування українців у європейських країнах, пов'язане із повномасштабним військовим вторгненням російської федерації, оскільки не всі з наших громадян повернуться до України, а деякі з них створюватимуть сім'ї вже за кордоном.

Трапляються випадки, коли канони сімейного права іншої держави суперечать українським законам, оскільки умови укладання шлюбу в різних державах досить часто можуть не збігатися, внаслідок чого шлюб, укладений з дотриманням усіх вимог у межах певного правопорядку, зовсім не обов'язково буде визнаний у іншому.

Особи, які в одній країні вважаються подружжям, в іншій країні можуть розглядатися як такі, що спільно проживають поза шлюбом, а це породжує різні правові наслідки.

Таке явище виникає через відмінності в колізійному і матеріальному праві, що регулюють питання укладання шлюбу.

У більшості випадків розірвання шлюбу з іноземцем вимагає судового розгляду.

Український суд компетентний розглядати справи про розірвання як шлюбів, зареєстрованих між особами, що є громадянами різних держав, так і шлюбів між громадянами України, відповідно до сімейного законодавства України й у випадку, коли обоє одружених проживають за кордоном.

Для того, щоб відстояти свої права, необхідна висококваліфікована допомога досвідченого сімейного адвоката, який добре орієнтується, зокрема, й у міжнародному праві та законодавстві іноземних держав.

Кожну конкретну ситуацію українському адвокату потрібно розглядати відповідно до норм права, що регулюють сімейні відносини і правила підсудності спору про розірвання шлюбу іноземних громадян, зокрема це: СК, Закон України «Про міжнародне приватне право», Закон України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства», двосторонній договір про правову допомогу між державою Україна та країною, громадянином якої є інший з подружжя (або один з подружжя), Конвенція про стягнення аліментів за кордоном 1956 року тощо.

РОЗДІЛ 1. ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ШЛЮБУ З ІНОЗЕМНИМ ЕЛЕМЕНТОМ

- *Поняття іноземного елемента та нормативно-правове регулювання правовідносин з іноземним елементом.*
- *Застосування двосторонніх договорів у правовідносинах з іноземним елементом.*
- *Що робити, якщо двостороннього договору між Україною та державою резидентства іноземного елемента не існує?*
- *Чи мають громадяни іноземних держав рівні з українськими громадянами права та обов'язки у шлюбних і сімейних відносинах?*

Поняття іноземного елемента та нормативно-правове регулювання правовідносин з іноземним елементом

Відповідно до п. 2 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про міжнародне приватне право» іноземний елемент — ознака, яка характеризує приватноправові відносини, що регулюються цим Законом, та виявляється в одній або кількох з таких форм:

- хоча б один учасник правовідносин є громадянином України, який проживає за межами України, іноземцем, особою без громадянства або іноземною юридичною особою;
- об'єкт правовідносин знаходиться на території іноземної держави;
- юридичний факт, який створює, змінює або припиняє правовідносини, мав чи має місце на території іноземної держави.

У шлюбі іноземний елемент характеризується двома аспектами (або одним із них): суб'єктом правовідносин і юридичним фактом.

Якщо на території однієї держави укладається шлюб між громадянином цієї держави і іноземцем або між іноземцями, то іноземним елементом виступає суб'єкт правовідносин.

Якщо шлюб укладається між громадянами однієї держави на території іноземної держави, то іноземним елементом є юридичний факт.

Також можливим є поєднання обох іноземних елементів у випадку, коли за кордоном укладається змішаний шлюб або шлюб між особами, що є іноземцями відносно держави, в якій вирішується питання про визнання такого шлюбу.

Сімейні відносини з іноземним елементом регулюються двома способами: відсиланням до відповідного законодавства країни, за яким потрібно розв'язувати спір, та ратифікацією країною відповідних міжнародно-правових договорів (конвенцій) із певних питань приватного права, уніфікацією його матеріальних норм (матеріально-правовий спосіб).

Застосування двосторонніх договорів у правовідносинах з іноземним елементом

Відповідно до ст. 9 Конституції України чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України. Укладення міжнародних договорів, які суперечать Конституції України, можливе лише після внесення відповідних змін до Конституції України.

Згідно зі ст. 26 Віденської конвенції про право міжнародних договорів від 23.05.1969 кожен чинний договір є обов'язковим для його учасників і повинен добросовісно виконуватись.

За змістом ст. 15 Закону України «Про міжнародні договори України» чинні міжнародні договори України підлягають сумлінному дотриманню Україною відповідно до норм міжнародного права. Згідно з принципом сумлінного дотримання міжнародних договорів Україна виступає за те, щоб й інші сторони міжнародних договорів України неухильно виконували свої зобов'язання за цими договорами.

Статтею 19 Закону України «Про міжнародні договори України» встановлено, що чинні міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства і застосовуються у порядку, передбаченому для норм національного законодавства. Якщо міжнародним договором України, який набрав чинності в установленому порядку, встановлено інші правила, ніж ті, що передбачені у відповідному акті законодавства України, то застосовуються правила міжнародного договору.

Беручи до уваги наведені норми, міжнародний договір України, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, має пріоритет над національним законом та іншими актами законодавства, крім Конституції України. Тобто якщо таким міжнародним договором встановлено інші правила, ніж ті, що передбачені законодавством України, то застосовуються правила міжнародного договору України.

Ця правова позиція викладена, зокрема, у постанові пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ № 13 від 19.12.2014 «Про застосування судами міжнародних договорів України при здійсненні правосуддя».

Таким чином, встановлення наявності або відсутності відповідного міжнародного договору між Україною та іншою державою, аналіз його змісту має передувати зверненню до суду із позовом про розірвання шлюбу з іноземним елементом. Помилково застосоване право держави чи неправильно визначена підсудність може унеможливити розгляд справи або ж призвести до подальшого скасування рішення суду.

Що робити, якщо двосторонньої угоди між Україною та державою резидентства іноземного елемента не існує?

Якщо відповідного міжнародного договору між Україною та іншою державою немає, застосуванню підлягають колізійні норми

сімейного права, викладені у розділі IX Закону України «Про міжнародне приватне право».

Так, відповідно до ст. 63 Закону України «Про міжнародне приватне право» припинення шлюбу та правові наслідки припинення шлюбу визначаються правом, яке діє на цей час щодо правових наслідків шлюбу.

Згідно з ч. 1 ст. 60 Закону України «Про міжнародне приватне право» правові наслідки шлюбу визначаються спільним особистим законом подружжя, а за його відсутності — правом держави, у якій подружжя мало останнє спільне місце проживання, за умови, що хоча б один з подружжя все ще має місце проживання у цій державі, а за відсутності такого — правом, з яким обидва з подружжя мають найбільш тісний зв'язок іншим чином.

З наведених норм Закону України «Про міжнародне приватне право» вбачається, що припинення шлюбу з іноземним громадянином здійснюється відповідно до:

- Спільного особистого закону подружжя — права держави, громадянами якої вони є.
- Права держави, в якій подружжя постійно проживали.
- Права, з якими обидва з подружжя мають тісний зв'язок.

Чи мають громадяни іноземних держав рівні з українськими громадянами права та обов'язки у шлюбних і сімейних відносинах?

Відповідно до ст. 2 Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» іноземці та особи без громадянства мають ті ж права і свободи, що і громадяни України, якщо інше не передбачено Конституцією та законами України, а також міжнародними договорами України.

Стаття 18 цього ж Закону зазначає, що іноземці та особи без громадянства мають рівні з громадянами України права і обов'язки у шлюбних і сімейних відносинах.

РОЗДІЛ 2. УКЛАДЕННЯ ШЛЮБУ З ІНОЗЕМНИМ ЕЛЕМЕНТОМ

- Навіщо потрібна первинна дошлюбна консультація?
- Які документи необхідні для укладення шлюбу із іноземним елементом в Україні від іноземного громадянина?
- Які документи необхідні для укладення шлюбу із іноземним елементом в Україні від українського громадянина?
- До якого органу подається заява про реєстрацію шлюбу з іноземним громадянином?
- Який порядок подання документів для державної реєстрації шлюбу з іноземним громадянином в Україні?
- За який час можливо зареєструвати шлюб?
- Чим підтверджується реєстрація шлюбу з іноземним громадянином?
- Право на шлюб визначається особистим законом кожної з осіб, які подали заяву про укладення шлюбу.
- Чи буде вважатись дійсним шлюб, укладений між громадянином України та іноземцем, шлюб між громадянином України та особою без громадянства, що укладений за межами України відповідно до права іноземної держави?

Навіщо потрібна первинна дошлюбна консультація?

Перед укладенням шлюбу у чоловіка та жінки (особливо, якщо хтось із них є громадянином іноземної держави) може виникнути безліч питань, що стосуються їх майбутнього сімейного життя. Дошлюбна первинна консультація адвоката спрямована на те, щоб надати роз'яснення клієнту з наступних питань:

- Яке значення державної реєстрації шлюбу в Україні?

- Які документи потрібні для реєстрації шлюбу в Україні іноземним та українським громадянам?
- Як підтвердити юридичну силу документів, виданих в іноземній державі, на території України?
- За яких умов шлюб може бути зареєстрований в Україні?
- Який порядок реєстрації шлюбу в Україні? Який орган та у які строки здійснює реєстрацію?
- Що робити у випадку, якщо особа, яка не досягла шлюбного віку, бажає укласти шлюб?
- Які права та обов'язки мають наречені? Чи виникають у них будь-які зобов'язання у разі відмови від вступу у шлюб після подання заяви про реєстрацію шлюбу?
- За яких умов шлюб може бути визнаний недійсним?
- Яким чином засвідчується перебування осіб у шлюбі в Україні?
- Чи вважається дійсним шлюб, укладений за межами України, на території нашої держави?
- Який статус майна, набутого особою до укладення шлюбу? Як визначатиметься статус майна, набутого подружжям після реєстрації шлюбу?
- Чи може подружжя обрати право, яке буде регулювати їх майнові відносини у разі укладення шлюбу?
- Яким чином можна захистити майнові права осіб, що планують зареєструвати шлюб?
- Що таке шлюбний договір? Які його переваги? Які умови можна визначити шлюбним договором?
- Які правові наслідки виникнуть у осіб у разі реєстрації шлюбу?
- Які права та обов'язки має подружжя відповідно до українського законодавства?
- Яким чином набуватиметься громадянство України для майбутніх дітей тощо.

Під час проведення первинної дошлюбної консультації варто звернути увагу клієнта на особливості українського законодавства з окресленого питання, проблеми, які можуть виникнути у іноземного громадянина при збиранні та поданні документів для реєстрації шлюбу в Україні, на варіанти захисту майнових інтересів клієнта перед укладенням шлюбу.

Які документи необхідні для укладення шлюбу із іноземним елементом в Україні від іноземного громадянина?

- Закордонний паспорт іноземця та засвідчений в установленому порядку нотаріусом переклад першої сторінки закордонного паспорта на українську мову;
- Довідка Державної міграційної служби України про легальність перебування на території України;
- Якщо в іноземця є дозвіл на проживання, то додатково надається посвідка на тимчасове чи постійне місце проживання в Україні з відміткою в закордонному паспорті про видачу такої посвідки;
- Якщо особа вже перебувала у шлюбі, то додатково надається документ, що підтверджує розірвання попереднього шлюбу, легалізований (апостильований) відповідним чином та засвідчений в установленому порядку з перекладом усіх сторінок на українську мову та нотаріальним посвідченням перекладу.

Рішення суду про розірвання шлюбу має бути таким, що набрало законної сили, бути легалізованим або апостильованим, якщо рішення винесене іноземним судом, а також перекладеним на українську мову. Інші документи про припинення шлюбу (наприклад свідоцтва, довідки тощо) також мають бути легалізованими або апостильованими, а також перекладеними на українську мову.

Крім того, якщо особа перебувала в декількох шлюбах, поданню підлягає лише документ, що підтверджує завершення останнього шлюбу.

Якщо паспорт іноземця виданий менше ніж за пів року до подання заяви на реєстрацію шлюбу, додатково іноземець має надати довідку про перетин кордону від Державної прикордонної служби України за останні 180 днів або ж надати свій попередній закордонний паспорт.

Які документи необхідні для укладення шлюбу із іноземним елементом в Україні від українського громадянина?

- Паспорт громадянина України (при наданні ід-картки додатково подається витяг з реєстру про місце реєстрації);
- Реєстраційний номер облікової картки платника податків;
- Особи, в яких було вилучено паспорт громадянина України, у зв'язку з взяттям на консульський облік в іншій державі, надають паспорт громадянина України для виїзду за кордон з відповідною відміткою про це в паспорті;
- Якщо особа раніше перебувала в шлюбі, то додатково надається документ, що підтверджує припинення попереднього шлюбу або визнання шлюбу недійсним (свідоцтво про розірвання шлюбу; рішення суду про розірвання шлюбу, про визнання шлюбу недійсним, яке набрало законної сили; свідоцтво про смерть одного з подружжя; висновок відділу державної реєстрації актів цивільного стану про анулювання актового запису про шлюб, який є недійсним тощо).

Громадяни України та особи без громадянства, які проживають в Україні, для підтвердження сімейного стану з метою реєстрації шлюбу в іншій державі подають заяву, засвідчену нотаріально, у якій особа повідомляє про себе, що вона ніколи не перебувала у шлюбі, або про те, що вона раніше перебувала у шлюбі, але зараз її шлюб припинено, та належним чином легалізовану, якщо інше не передбачено міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Громадяни України, які проживають за кордоном, для реєстрації шлюбу та підтвердження сімейного стану подають аналогічну заяву, засвідчену дипломатичним представництвом чи консульською установою України, нотаріусом, або документ про те, що особа не перебуває в шлюбі, виданий компетентними органами країни проживання, який повинен бути належним чином легалізований, якщо інше не передбачено міжнародним договором України, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України.

До якого органу подається заява про реєстрацію шлюбу з іноземним громадянином?

За загальним правилом, визначеним у ст. 28 СК, заява про реєстрацію шлюбу подається жінкою та чоловіком до будь-якого органу державної реєстрації актів цивільного стану за їхнім вибором.

Таким чином, місце реєстрації та громадянство наречених не відіграє ролі при поданні документів для державної реєстрації шлюбу в Україні, а отже, останні наділені правом вибору будь-якого органу реєстрації актів цивільного стану.

Можливість подання заяви про реєстрацію шлюбу до закордонних дипломатичних установ України мають лише громадяни України, які проживають за її межами.

Окрім цього, у зв'язку із запровадженням в деяких населених пунктах України пілотного проекту «Шлюб за добу», можливе подання необхідних документів до відповідних визначених підприємств, з подальшою передачею їх до органів реєстрації актів цивільного стану.

У м. Києві бажачучі укласти шлюб за 24 години можуть подати документи за адресами:

Комунальне підприємство Київської обласної ради «Готово»

Місця проведення державної реєстрації шлюбу:

- м. Київ, вул. Генерала Алмазова, 11;
- м. Київ, вул. Магнітогорська, 1а (Арт-завод Платформа).
- м. Київ, Столичне шосе, 275 (заміський комплекс «Центральний парк Конча-Заспа KNZS).

Тел.: (050) 943 44 44; (096) 056 44 44 (Viber; WhatsApp; Telegram); 0 800 300 803».

Комунальне підприємство «Щасливе місто»

Місця проведення державної реєстрації шлюбу:

- м. Київ, вул. Костянтина Заслонова, 16;
- м. Київ, вул. Шовковична, 17/2;
- м. Київ, просп. Степана Бандери, 23;
- м. Київ, пл. Перемоги, 3;

- м. Київ, вул. Академіка Глушкова, 1;
- м. Київ, просп. Миколи Бажана, 38.

Тел.: (050) 753 58 58 (Viber,WhatsApp); (073) 753 58 58; 0 800 300 858.

Комунальний позашкільний навчальний заклад «Перші київські державні курси іноземних мов»

Місце проведення державної реєстрації шлюбу:

- м. Київ, вул. Кожум'яцька, 16 в.

Тел.: (093) 364 69 69; (096) 364 69 69.

Комунальне підприємство «Сучасна громада»

Місце проведення державної реєстрації шлюбу:

- м. Київ, просп. Героїв Сталінграда, 24, секція 8А.

Тел. (099) 676 35 68.

Комунальне підприємство «Центр правової допомоги та реєстрації»

Місце проведення державної реєстрації шлюбу:

- Київ, бульв. Праці, 5; тел. (096) 258 59 09 (Viber);
електронна пошта: wedding24.ua@gmail.com;
вебсайт: wedding24.com.ua;
- м. Київ, Оболонська набережна, 1, корп. 3,
приміщення 207; тел. (097) 605 98 21 (Viber);
електронна пошта: skywedding.ua@gmail.com;
вебсайт: skywedding.com.ua;
- м. Київ, вул. Туманяна, 15А, секція «В», 27 поверх;
тел. (068) 958 77 77 (Telegram);
електронна пошта: 7skyspace@gmail.com;
вебсайт: 7sky.space.

Державне підприємство «Центр оцінки та інформації»

Місце проведення державної реєстрації шлюбу:

- м. Київ, вул. Євгена Сверстюка, 15.

Тел.: (050) 337 04 02; (044) 517 02 45.

Перелік підприємств на території України, що здійснюють реєстрацію шлюбу за 24 години, можна дізнатись за посиланням: minjust.gov.ua/m/de-zareestruvati-shlyub-za-24-godini.

Який порядок подання документів для державної реєстрації шлюбу з іноземним громадянином в Україні?

Згідно зі ст. 56 Закону України «Про міжнародне приватне право» форма і порядок укладення шлюбу в Україні між громадянином України та іноземцем або особою без громадянства, а також між іноземцями або особами без громадянства визначаються правом України.

Заява про реєстрацію шлюбу подається жінкою та чоловіком особисто, онлайн-подання документів українським законодавством не передбачене.

Якщо жінка та (або) чоловік не можуть через поважні причини особисто подати заяву про реєстрацію шлюбу до органу державної реєстрації актів цивільного стану, таку нотаріально засвідчену заяву можуть подати їх представники. Повноваження представника мають бути нотаріально засвідчені.

У разі звернення чоловіки та жінки до органів реєстрації актів цивільного стану чи до підприємств, що здійснюють реєстрацію шлюбу за добу, останні самі направляють відскановану копію паспорта іноземця та його перекладу на перевірку до Державної міграційної служби України та отримують відповідь. У середньому строк перевірки складає близько 10 робочих днів — у разі звернення до органів реєстрації актів цивільного стану та близько 5 робочих днів — у разі звернення до сервісів проекту «Шлюб за добу». При цьому документи на перевірку відправляються лише після подання заяви на реєстрацію шлюбу.

Після отримання відповіді від Державної міграційної служби України визначається день реєстрації шлюбу. Особиста явка наречених для реєстрації шлюбу у визначений день є обов'язковою, укладення шлюбу через представника не допускається.

За який час можливо зареєструвати шлюб?

Шлюб реєструється після спливу одного місяця від дня подання особами заяви про реєстрацію шлюбу.

За наявності поважних причин керівник органу державної реєстрації актів цивільного стану дозволяє реєстрацію шлюбу до спливу цього строку.

У разі вагітності нареченої, народження нею дитини, а також якщо є безпосередня загроза для життя нареченої або нареченого, шлюб реєструється у день подання відповідної заяви або у будь-який інший день за бажанням наречених протягом одного місяця.

У разі подання документів через сервіси пілотного проєкту «Шлюб за добу», шлюб з іноземним громадянином реєструється через один-два дні після отримання відповіді з Державної міграційної служби України щодо легальності перебування іноземця на території України.

Якщо особи, які бажають укласти шлюб, не можуть з'явитись з поважних причин до органу реєстрації актів цивільного стану в установленний день, то строк реєстрації шлюбу на їх письмове прохання переноситься на інший день згідно з їх бажанням. Про це робиться відмітка на заяві та в журналі обліку заяв.

У цих випадках строк перенесення реєстрації шлюбу не може перевищувати одного року з дня подання заяви.

Якщо особи, які подали заяву, не з'явилися до установи протягом тримісячного строку з дня її подання і не повідомили причину неявки, то заява втрачає чинність.

Чим підтверджується реєстрація шлюбу з іноземним громадянином?

Реєстрація шлюбу підтверджується свідоцтвом про шлюб, яке видається кожному з подружжя після реєстрації шлюбу.

Положеннями Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо документів, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус, спрямованих на лібералізацію Європейським Союзом візового ре-

жиму для України», який набрав чинності з 01 жовтня 2016 року, у частині десятій статті 14 та частині восьмій статті 15 Закону України «Про державну реєстрацію актів цивільного стану» виключено норму щодо проставлення відміток про державну реєстрацію шлюбу, розірвання шлюбу в паспортах громадян України. Таким чином, наразі жодні відмітки про одруження у паспорті громадянина України чи іноземного громадянина не проставляється.

Право на шлюб визначається особистим законом кожної з осіб, які подали заяву про укладення шлюбу

Шлюбний вік в Україні встановлений у 18 років.

Так, якщо особа, яка бажає зареєструвати шлюб, на день реєстрації шлюбу не досягла шлюбного віку, однак досягла шістнадцяти років, за її заявою за рішенням суду їй може бути надано право на шлюб, якщо буде встановлено, що це відповідає її інтересам.

Пунктом 2 постанови Пленуму ВСУ № 11 від 21.12.2007 «Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про право на шлюб, розірвання шлюбу, визнання його недійсним та поділ спільного майна подружжя» передбачено, що до участі в таких справах залучаються один або обое батьків (усиновлювачів) неповнолітньої особи, піклувальник, особа, з якою передбачається реєстрація шлюбу, а також інші заінтересовані особи.

Заперечення батьків (піклувальників) щодо надання права на шлюб не є підставою для відмови в задоволенні заяви, оскільки головним критерієм для задоволення заяви про надання права на шлюб є встановлення судом факту про відповідність такого права інтересам заявника.

Реєстрація шлюбу осіб, яким знижено шлюбний вік, провадиться на загальних підставах.

Згідно зі ст. 55 Закону України «Про міжнародне приватне право» право на шлюб визначається особистим законом кожної з осіб, які подали заяву про укладення шлюбу.

За змістом ст. 16 Закону України «Про міжнародне приватне право» особистим законом фізичної особи вважається право держави, громадянином якої вона є. Якщо фізична особа є громадянином двох або більше держав, її особистим законом вважається право тієї з держав, з якою особа має найбільш тісний зв'язок, зокрема, має місце проживання або займається основною діяльністю. Утім, попереднє правило незастосовне, якщо серед громадянств особи є громадянство України, оскільки згідно зі ст. 2 Закону України «Про громадянство України» проголошує: «...Якщо громадянин України набув громадянство (підданство) іншої держави або держав, то у правових відносинах з Україною він визнається лише громадянином України. Якщо іноземець набув громадянство України, то у правових відносинах з Україною він визнається лише громадянином України...». Особистим законом особи без громадянства вважається право держави, у якій ця особа має місце проживання, а за його відсутності — місце перебування. Особистим законом біженця вважається право держави, у якій він має місце перебування. При визначенні особистого закону відповідно до частин другої і третьої цієї статті вважається, що якщо недієздатна особа змінила місце свого проживання без згоди свого законного представника, то така зміна не спричиняє зміну особистого закону такої особи.

Чи буде вважатись дійсним шлюб,
укладений між громадянином України
та іноземцем, шлюб між громадянином
України та особою без громадянства,
що укладений за межами України
відповідно до права іноземної держави?

Відповідно до ст. 58 Закону України «Про міжнародне приватне право» шлюб між громадянами України, шлюб між громадянином України та іноземцем, шлюб між громадянином України та особою без громадянства, що укладений за межами України відповідно до права іноземної держави, є дійсним в Україні за умови додержан-

ня щодо громадянина України вимог СК щодо підстав недійсності шлюбу. Підставами недійсності шлюбу відповідно до ст. 38 СК є порушення вимог, установлених ст. 22, 24 — 26 цього Кодексу. А саме укладення шлюбу з особою, яка не досягла шлюбного віку; примушування жінки та чоловіка до шлюбу; реєстрація шлюбу з особою, яка визнана недієздатною, а також з особою, яка з інших причин не усвідомлювала значення своїх дій та (або) не могла керувати ними; одночасне перебування в декількох шлюбах; шлюб між родичами прямої лінії споріднення, шлюб між рідними братом і сестрою, шлюб між двоюрідними братом та сестрою, рідними тіткою, дядьком та племінником, племінницею.

За загальним правилом, документи, видані компетентними органами іноземних держав, що свідчать про акти цивільного стану, вчинені за межами України за законами іноземних держав, в тому числі і щодо укладення шлюбу, визнаються дійсними в Україні за наявності легалізації (апостилю). Окрім цього, необхідно буде зробити офіційний переклад документа (свідоцтва про шлюб), після чого ним можна буде користуватися нарівні з документами, що видаються в Україні.

Однак проходження консульської легалізації документів або представлення апостилю може не вимагатися і достатнім буде, наприклад, лише наявність перекладу відповідного документа. Відповідні умови для визнання документів варто перевіряти у договорах про правову допомогу між Україною та відповідною державою, яка видала документ.

Відмітки про шлюб, укладений на території іноземної держави, в Державний реєстр актів цивільного стану України не вносяться.

РОЗДІЛ 3. РОЗІРВАННЯ ШЛЮБУ З ІНОЗЕМНИМ ЕЛЕМЕНТОМ

- Який порядок розлучення з іноземцем?
- Яка підсудність справ про розірвання шлюбу з іноземним елементом?
- Як розірвати шлюб із іноземцем в Україні, місце реєстрації проживання або перебування якого невідоме?
- Який порядок повідомлення про розгляд справи сторони, яка є громадянином однієї з держав-учасниць Мінської Конвенції про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах від 22 січня 1993?
- Який порядок визнання рішення суду про розірвання шлюбу з іноземцем?
- Як застосовується принцип взаємності у сімейних спорах з іноземним елементом?
- Право якої держави має застосовуватися у справі про стягнення аліментів з іноземця?

Який порядок розлучення з іноземцем?

Якщо подружжя досягло між собою згоди та не має спільних дітей, розірвання шлюбу може здійснюватися органом ДРАЦС відповідно до законодавства України.

У протилежному випадку (якщо відсутня згода обох з подружжя або у подружжя є діти) розірвання шлюбу між громадянином України та іноземцем здійснюється в судовому порядку.

Якщо між Україною та державою, громадянами якої є сторони у справі, укладено договір про правову допомогу в сімейних і цивільних справах, застосовуються його положення і в частині розірвання шлюбу, і його особливості необхідно враховувати.

Наприклад, Договір між Україною та Чеською Республікою про правову допомогу в цивільних справах містить розділ III «Сімейне

право» (ст. 28 — 36). Відповідно до ст. 30 («Розірвання шлюбу») цього договору:

1. У справах про розірвання шлюбу застосовується законодавство Договірної Сторони, громадянами якої є подружжя на час подачі заяви про розлучення.

2. Якщо на час порушення справи один із подружжя є громадянином однієї Договірної Сторони, а другий — громадянином другої Договірної Сторони, у справі про розірвання шлюбу застосовується законодавство Договірної Сторони, на території якої подружжя має спільне місце проживання. Якщо один із подружжя має місце проживання на території однієї Договірної Сторони, а другий — на території другої Договірної Сторони, застосовується законодавство тієї Договірної Сторони, орган юстиції якої отримав заяву про порушення справи.

3. У справах про розірвання шлюбу у випадку, передбаченому пунктом 1 цієї статті, компетентними є органи юстиції Договірної Сторони, громадянами якої подружжя є на час подачі заяви про розлучення. Якщо на час подачі заяви про розлучення обоє з подружжя є громадянами однієї Договірної Сторони і проживають на території другої Договірної Сторони, то компетентними є органи юстиції обох Договірних Сторін, які при розгляді справи застосуватимуть матеріальне право тієї Договірної Сторони, громадянами якої є подружжя.

4. У справах про розірвання шлюбу у випадку, передбаченому пунктом 2 цієї статті, компетентними є органи юстиції Договірної Сторони, на території якої проживають обидва з подружжя. Якщо один із подружжя проживає на території однієї Договірної Сторони, а другий — на території другої Договірної Сторони, у справах про розірвання шлюбу компетентні органи юстиції обох Договірних Сторін. При цьому органи юстиції обох Договірних Сторін, що розглядатимуть справу про розірвання шлюбу, застосуватимуть матеріальне право своєї держави.

5. Якщо справу про розірвання шлюбу розглядає суд, він також є компетентним у вирішенні питань виховання й утримання неповнолітніх дітей подружжя, що розлучається.

Схожим чином згідно зі ст. 27 Договору між Україною та Республікою Грузія про правову допомогу та правові відносини у цивільних та кримінальних справах:

1. У справах про розірвання шлюбу застосовується законодавство та компетентні установи Договірної Сторони, громадянами якої подружжя було на момент подання заяви. Якщо подружжя має місце проживання на території другої Договірної Сторони, компетентні також установи цієї Договірної Сторони.

2. Якщо на момент подання заяви про розірвання шлюбу один з подружжя є громадянином однієї Договірної Сторони, а другий — другої Договірної Сторони, і один з них проживає на території однієї, а другий — на території другої Договірної Сторони, тоді компетентні установи обох Договірних Сторін. При цьому вони застосовують законодавство своєї держави.

3. У справах про визнання шлюбу недійсним застосовується законодавство Договірної Сторони, яке, відповідно до ст. 25 цього Договору, застосовувалось при укладенні шлюбу. При цьому компетентність судів визначається відповідно до пп. 1 і 2 цієї статті.

Договір між Україною та Турецькою Республікою про правову допомогу та співробітництво в цивільних справах встановлює, що український суд компетентний розглядати справу про розірвання шлюбу між громадянами Туреччини, коли вони постійно проживають на території України.

У той же час Договір про правову допомогу між Україною і Республікою Польща не передбачає можливості розгляду справи про розірвання шлюбу між громадянами Польщі українськими судами, незважаючи на постійне місце проживання подружжя на території України. У такому випадку доведеться звертатися із позовом виключно до польського суду.

У тому ж випадку, коли не існує двостороннього договору між державами, громадяни яких між собою зареєстрували шлюб, тоді українські суди можуть розглядати справи з іноземним елементом, зокрема якщо сторони передбачили своєю угодою підсудність справи з іноземним елементом судам України або якщо на території України мала місце дія або подія, що стала підставою для подання позову. До такої події можна віднести укладання шлюбу між громадянином України і іноземцем на території України і видання відповідного свідоцтва про шлюб.

Зокрема, відповідно до ст. 63 Закону України «Про міжнародне приватне право» припинення шлюбу та правові наслідки припинен-

ня шлюбу визначаються правом, яке діє на цей час щодо правових наслідків шлюбу.

За змістом ст. 60 Закону України «Про міжнародне приватне право» правові наслідки шлюбу визначаються спільним особистим законом подружжя, а за його відсутності — правом держави, у якій подружжя мало останнє спільне місце проживання, за умови, що хоча б один з подружжя все ще має місце проживання у цій державі, а за відсутності такого — правом, з яким обидва з подружжя мають найбільш тісний зв'язок іншим чином. Подружжя, яке не має спільного особистого закону, може обрати право, що буде застосовуватися до правових наслідків шлюбу, якщо подружжя не має спільного місця проживання або якщо особистий закон жодного з них не збігається з правом держави їхнього спільного місця проживання. Вибір права згідно з частиною другою цієї статті обмежений лише правом особистого закону одного з подружжя без застосування ч.2 ст. 16 цього Закону. Угода про вибір права припиняється, якщо особистий закон подружжя стає спільним.

Бувають випадки, коли громадяни України, уклавши шлюб з іноземцем, переїжджають у країну іншого з подружжя. В такому випадку розірвання шлюбу відбудеться у країні перебування та за її законами, але в подальшому документ про розірвання шлюбу має бути легалізований в Україні, крім випадків коли країни домовилися про інше (наприклад, взаємне визнання таких документів без їх легалізації чи апостилювання).

Таким чином, для встановлення порядку розірвання шлюбу з іноземним елементом, визначення права, яке підлягає застосуванню до спірних правовідносин та підсудності справи слід звертатися до змісту відповідного двостороннього договору.

Яка підсудність справ про розірвання шлюбу з іноземним елементом?

В Україні підсудність судам цивільних справ у спорах, в яких беруть участь іноземні громадяни, особи без громадянства, а також у спорах, в яких хоча б одна із сторін проживає за кордоном, визначається законодавством України або міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України.

Відповідно до ст. 497 ЦПК підсудність судам України цивільних справ з іноземним елементом визначається цим Кодексом, законом або міжнародним договором, згода на обов'язковість надано Верховною Радою України.

Визначаючи підсудність справи про розірвання шлюбу з іноземним елементом, перш за все необхідно встановити, чи укладений між державами дво- чи багатосторонній міжнародний договір (угода) про правову допомогу у цивільних справах. Такі договори можуть врегульовувати не лише особисті і майнові стосунки подружжя, а й визначати, орган якої держави є компетентним при розгляді справ про розірвання шлюбу.

Наприклад, між Україною та Польщею укладений двосторонній Договір про правову допомогу та правові відносини у цивільних і кримінальних справах від 24.05.1993.

Виходячи з положень ст. 26 цього Договору, якщо подружжя має спільне громадянство, то у справі про розірвання шлюбу компетентним є орган цієї держави. Якщо подружжя має різне громадянство, тобто є громадянами України та Польщі, то у справі про розірвання шлюбу компетентним є орган держави, на території якої вони проживають. Якщо подружжя — громадяни України та Польщі — проживають порізно на території України та Польщі, то компетентними є органи обох держав.

Уніфіковані норми міжнародної підсудності справ про розірвання шлюбу та визнання шлюбу недійсним закріплено в Мінській конвенції, ст. 28 та у низці двосторонніх договорів України про правову допомогу.

Згідно з пунктом 1 статті 28 Мінської конвенції у справах про розірвання шлюбу застосовується законодавство Договірної Сторони, громадянином якого є подружжя в момент подання заяви.

Якщо в момент порушення справи один з подружжя є громадянином однієї Договірної Сторони, а другий — громадянином іншої Договірної Сторони, розірвання шлюбу проводиться згідно з законодавством тієї Договірної Сторони, на території якої вони мають місце проживання.

Якщо один з подружжя має місце проживання на території іншої Договірної Сторони, застосовується законодавство тієї Договірної Сторони, орган якої порушив справу.

У випадку, якщо двосторонній договір про правову допомогу відсутній, застосуванню підлягають колізійні норми Закону України «Про міжнародне приватне право».

Відповідно до ст. 63 Закону України «Про міжнародне приватне право» припинення шлюбу та правові наслідки припинення шлюбу визначаються правом, яке діє на цей час щодо правових наслідків шлюбу.

Згідно з ч. 1 ст. 60 Закону України «Про міжнародне приватне право» правові наслідки шлюбу визначаються спільним особистим законом подружжя, а за його відсутності — правом держави, у якій подружжя мало останнє спільне місце проживання, за умови, що хоча б один з подружжя все ще має місце проживання у цій державі, а за відсутності такого — правом, з яким обидва з подружжя мають найбільш тісний зв'язок іншим чином.

Під час розірвання шлюбу між громадянином України та іноземцем або обою без громадянства, один з яких проживає в Україні, питання підсудності визначається за загальними правилами, встановленими ст. 27, 28 ЦПК.

Відповідно до ч. 1 ст. 27 ЦПК позови до фізичної особи пред'являються в суд за зареєстрованим у встановленому законом порядку місцем її проживання або перебування, якщо інше не передбачено законом.

Згідно з ч. 2 ст. 28 ЦПК позови про розірвання шлюбу можуть пред'являтися за зареєстрованим місцем проживання чи перебування позивача також у разі, якщо на його утриманні є малолітні або неповнолітні діти або якщо він не може за станом здоров'я чи з інших поважних причин виїхати до місця проживання відповідача. За домовленістю подружжя справа може розглядатися за зареєстрованим місцем проживання чи перебування будь-кого з них.

Застосування цієї норми вимагає наявності принаймні однієї з таких підстав:

- утримання позивачем малолітніх або неповнолітніх дітей;
- стан здоров'я чи інші поважні причини унеможливають звернення позивача до суду іноземної держави;
- подружжя має домовленість щодо розгляду позову про розірвання шлюбу за місцем проживання чи перебування будь-кого з них.

Вищевказана домовленість подружжя щодо розгляду позову може міститися у шлюбному договорі або в угоді про вибір права. Угода про вибір права може бути укладена на підставі ст. 60 ЗУ «Про міжнародне приватне право» подружжям, яке не має спільного місця проживання або якщо особистий закон жодного з них не збігається з правом держави їхнього спільного місця проживання.

15 жовтня набрав чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з ратифікацією Конвенції про угоди про вибір суду» від 21.09.2022 № 2627-ІХ. Зазначеним Законом внесено зміни в:

- Господарський процесуальний кодекс України;
- статтю 366 ГПК — її доповнено частиною другою, за змістом якої у випадках, установлених законом або міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, підсудність справ за участю іноземних осіб може бути визначено за угодою сторін;
- Цивільний процесуальний кодекс України;
- статтю 497 ЦПК — її доповнено частиною другою, за змістом якої у випадках, установлених законом або міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, підсудність судам України цивільних справ з іноземним елементом може бути визначено за угодою сторін;
- Закон України «Про міжнародне приватне право».
Доповнено вказаний Закон статтею 4-1 «Вибір суду», за змістом якої:

1. Учасники приватноправових відносин з іноземним елементом можуть укласти угоду про вибір суду, якою визначити підсудність судам певної держави або одному чи декільком конкретним судам певної держави справ у спорах, що виникли або можуть виникнути між ними у зв'язку з такими правовими відносинами.
2. Угода про вибір суду укладається у письмовій формі незалежно від місця її укладення. Угода про вибір суду, якою обрано суд України, укладається у письмовій формі відповідно до закону України.
3. Угода про вибір суду не може передбачати зміну виключної підсудності справи з іноземним елементом судам України.
4. Недійсність правочину, складовою частиною якого є угода про вибір суду, не тягне за собою недійсність угоди про вибір суду.

- Викладено у новій редакції статтю 75 «Загальні правила підсудності судам України справ з іноземним елементом»:
  1. Підсудність судам України справ з іноземним елементом визначається на момент відкриття провадження у справі, незважаючи на те, що в ході провадження у справі підстави для такої підсудності відпали або змінилися.
  2. Суд відмовляє у відкритті провадження у справі, якщо у суді чи іншому юрисдикційному органі іноземної держави є справа із спору між тими самими сторонами, про той самий предмет і з тих самих підстав та про наявність таких підстав суду стало відомо до відкриття провадження у справі.
  3. Суд залишає позов без розгляду, якщо після відкриття провадження у справі буде з'ясовано, що у суді чи іншому юрисдикційному органі іноземної держави є справа із спору між тими самими сторонами, про той самий предмет і з тих самих підстав.
- Зміни торкнулися абзацу першого частини першої статті 76 «Підстави визначення підсудності справ судам України», що викладений у наступній редакції: «Суди розглядають будь-які справи з іноземним елементом у таких випадках...».

Закон опублікований в Голосі України від 14.10.2022 № 210, набирає чинності з дня, наступного за днем опублікування.

За змістом ч. 9 ст. 28 ЦПК позови до відповідача, місце реєстрації проживання або перебування якого невідоме, пред'являються за місцезнаходженням майна відповідача чи за останнім відомим зареєстрованим його місцем проживання або перебування чи постійного його заняття (роботи).

Відповідно до ст. 29 ЦПК підсудність справ за участю громадян України, якщо обидві сторони проживають за її межами, а також справ про розірвання шлюбу між громадянином України та іноземцем або особою без громадянства, які проживають за межами України, визначається суддею Верховного Суду, визначеним у порядку, передбаченому статтею 33 цього Кодексу, одноособово.

Ця норма може бути застосована лише у тому випадку, якщо обидва з подружжя проживають за межами України. ЦПК не конкретизує, якими саме доказами має підтверджуватися факт проживання сторін за межами України. Втім, практика ВС щодо застосування

ст. 29 ЦПК свідчить про те, що суди беруть до уваги довідки про доходи, посвідки на тимчасове проживання, факт прийняття на консульський облік у посольстві відповідної держави тощо.

Слід додати, що наявність у однієї або обох сторін зареєстрованого місця проживання на території України не унеможливорює застосування ст. 29 ЦПК — за наявності належних і достатніх доказів проживання за межами України.

Таким чином, орієнтовний алгоритм встановлення підсудності справ про розірвання шлюбу з іноземним елементом є наступним:

1. Встановлення наявності міжнародного договору, який регулює сімейні відносини між Україною та іншою державою. Застосування його норм, які визначають застосовне право та підсудність справ про розірвання шлюбу.
2. За відсутності міжнародного договору — визначення підсудності справи судам України на підставі Закону України «Про міжнародне приватне право».
3. Якщо справа підсудна судам України — встановлення підсудності справи конкретному суду України на підставі ЦПК України:
  - 3.1. За зареєстрованим місцем проживання або перебування відповідача (ч. 1 ст. 27 ЦПК).
  - 3.2. За зареєстрованим місцем проживання чи перебування позивача, якщо (ч. 2 ст. 28 ЦПК):
    - на утриманні позивача є малолітні або неповнолітні діти; або
    - якщо позивач не може за станом здоров'я чи з інших поважних причин виїхати до місця проживання відповідача.
  - 3.3. За домовленістю подружжя справа може розглядатися за зареєстрованим місцем проживання чи перебування будь-кого з них (ч. 2 ст. 28 ЦПК).
  - 3.4. За місцезнаходженням майна відповідача чи за останнім відомим зареєстрованим його місцем проживання або перебування чи постійного його заняття (роботи) — якщо місце реєстрації проживання або перебування відповідача невідоме (ч. 9 ст. 28 ЦПК).
  - 3.5. За визначенням Верховного Суду — якщо обидва з подружжя проживають за межами України (ст. 29 ЦПК).

Щодо категорій справ про розірвання шлюбу чи визнання шлюбу недійсним передбачено категорії підсудності:

1) суд держави спільного громадянства подружжя, однак в договорах містяться відповідні застереження «на момент подання позову» або «на момент порушення справи»;

2) суд держави громадянства одного із подружжя;

3) суд держави останнього спільного місця проживання подружжя.

Ці критерії міжнародної підсудності є альтернативними, передбачають вибір одного із подружжя, хто бажає ініціювати судовий процес із розлучення чи визнання шлюбу недійсним.

Наприклад, у справі № 604/614/17 позивачка звернулася до Підволочиського районного суду Тернопільської області із позовом до відповідача про розірвання шлюбу.

Рішенням Підволочиського районного суду Тернопільської області від 27.12.2017 позов було задоволено.

Постановою Апеляційного суду Тернопільської області від 12.04.2018, залишеною без змін постановою ВС від 17.10.2018, рішення суду першої інстанції було скасоване, а позов залишений без розгляду.

Суди апеляційної та касаційної інстанцій, пославшись на положення Договору між Україною і Республікою Польща про правову допомогу та правові відносини у цивільних і кримінальних справах, зазначили, що оскільки сторони проживають і працюють у Республіці Польща, відповідач є громадянином Польщі, на час звернення з цим позовом до суду справа за позовом про розірвання шлюбу між сторонами вже розглядалася в Окружному суді у м. Варшаві, з огляду на що позов, поданий до Підволочиського районного суду Тернопільської області, підлягає залишенню без розгляду. Крім того, суди констатували, що суд першої інстанції, розглянувши цю справу, порушив правила підсудності у силу частини другої статті 75 Закону України «Про міжнародне приватне право», відповідно до якої суд відмовляє у відкритті провадження у справі, якщо у суді чи іншому юрисдикційному органі іноземної держави є справа із спору між тими самими сторонами, про той самий предмет і з тих самих підстав.

У справі № 521/12041/16-ц громадяни Республіки Молдова у 2002 році та до 2010 року мешкали разом у Республіці Молдова.

У подальшому чоловік переїхав до України та звернувся до Малиновського районного суду м. Одеси із позовом про розірвання шлюбу.

Рішенням Малиновського районного суду м. Одеси від 15.05.2017, залишеним без змін ухвалою Апеляційного суду Одеської області від 06.12.2017, в задоволенні позову відмовлено.

Суди першої та апеляційної інстанцій мотивували свої рішення тим, що шлюб між сторонами вже є розірваним Тираспольським відділом РАЦС Республіки Молдова, а тому відсутні підстави для його розірвання.

Постановою ВС від 09.07.2018 рішення судів попередніх інстанцій залишено без змін.

ВС зазначив, що згідно з п. 1 ст. 28 Мінської конвенції у справах про розірвання шлюбу застосовується законодавство Договірної Сторони, громадянами якої є подружжя в момент подання заяви.

Пунктом 1 статті 29 Мінської конвенції передбачено, що у справах про розірвання шлюбу у випадку, передбаченому п. 1 ст. 28, компетентні установи Договірної Сторони, громадянами якої є подружжя на момент подання заяви. Якщо на момент подання заяви подружжя проживає на території іншої Договірної Сторони, то компетентні також установи цієї Договірної Сторони.

ВС погодився з висновками судів попередніх інстанцій, що оскільки шлюб між подружжям був зареєстрований у Республіці Молдова, на території якої сторони спільно проживали з часу укладення шлюбу до 2010 року та на території якої проживала відповідачка на час розірвання шлюбу у вересні 2010 року, то у цьому разі правові наслідки шлюбу визначаються правом держави, у якій подружжя мало останнє спільне місце проживання, тобто правом Республіки Молдова, враховуючи те, що відповідачка все ще має місце проживання у цій державі.

Отже, РАГС Республіки Молдова мав право розірвати шлюб між сторонами, як компетентний орган Республіки Молдова, з огляду на що доводи касаційної скарги про те, що шлюб між сторонами має бути розірваний за правом України та на її території, є безпідставними.

Також ВС звернув увагу на те, що відповідно до ст. 15 Договору між Україною та Республікою Молдова про правову допомогу та правові відносини у цивільних і кримінальних справах,

який ратифіковано Законом України 10.11.1994 та набув чинності 24.02.1995, документи, які підготував або засвідчив відповідний орган однієї з договірних сторін, скріплені гербовою печаткою і підписом уповноваженої особи, мають силу документа на території іншої договірної сторони без потреби будь-якого іншого засвідчення. Це стосується також копій і перекладів документів, які засвідчені відповідним органом.

Документи, які на території однієї з договірних сторін визнаються офіційними, вважаються такими ж на території іншої договірної сторони.

Відтак, свідоцтво про розірвання шлюбу, видане Тираспольським відділом РАЦС Республіки Молдова, є чинним та має силу документа на території України.

Справи про розірвання шлюбу є прикладом міжнародних сімейних справ, спеціальні правила міжнародної підсудності яких встановлено також на рівні внутрішнього законодавства України.

Особливість полягає в тому, що ці правила закріплено в ЦПК, а саме ст. 29 ЦПК, яка встановлює, що підсудність справ про розірвання шлюбу між громадянами України та іноземцем або особою без громадянства, які проживають за межами України, визначається суддею Верховного Суду, визначеним у порядку, передбаченому ст. 33 цього Кодексу, одноособово.

Зі змісту статті вбачається, що мова йде про розірвання шлюбу між громадянами України або між громадянами України та іноземцем, які проживають за кордоном.

Отже, ця норма розширила компетенцію національного суду з вирішення справ, які пов'язані в тому числі з іноземною державою, хоча в них беруть участь громадяни України. Також ця норма виключає питання міжнародної підсудності справ про розірвання шлюбу між громадянином України та іноземцем, які проживають за кордоном, зі сфери правил підсудності, які встановлено законодавством України, і передає вирішення цього питання на розсуд ВС.

Якщо матеріали справи підтверджують той факт, що позивач проживає в Україні, суд відмовляє у задоволенні клопотання про визначення підсудності цієї справи ВС.

Як приклад, до ВС надійшло подання Дрогобицького міськрайонного суду Львівської області про визначення підсудності цивільної

справи № 442/370/18 за позовом громадянки України до іноземця про розірвання шлюбу.

Ухвалою від 28.02.2018 ВС відмовив у задоволенні вищезазначеного подання.

ВС мотивував своє рішення тим, що позивачка, громадянка України, не надала доказів на підтвердження того, що проживає поза межами України, у зв'язку з чим суд дійшов висновку про відсутність підстав для застосування ст. 29 ЦПК.

Як розірвати шлюб з іноземцем в Україні, місце реєстрації проживання або перебування якого невідоме?

Якщо позивачу невідоме місце проживання чи перебування відповідача-іноземця, він має право звернутися до суду на підставі ч. 9 ст. 28 ЦПК.

Відповідно до ч. 9 ст. 28 ЦПК позови до відповідача, місце реєстрації проживання або перебування якого невідоме, пред'являються за місцезнаходженням майна відповідача чи за останнім відомим зареєстрованим його місцем проживання або перебування чи постійного його заняття (роботи).

Позови до відповідача, який не має в Україні місця проживання чи перебування, можуть пред'являтися за місцезнаходженням його майна або за останнім відомим зареєстрованим місцем його проживання чи перебування в Україні (ч. 10 ст. 28 ЦПК).

Крім того, згідно з п. 5 постанови Пленуму ВСУ «Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про право на шлюб, розірвання шлюбу, визнання його недійсним та поділ спільного майна подружжя» № 11 від 21.12.2007 позов про розірвання шлюбу з особою, яка не має в Україні місця проживання або місце проживання якої невідоме, може пред'являтися за місцезнаходженням майна відповідача або за останнім відомим місцем його проживання чи перебування, а у випадку, коли з позивачем проживають його малолітні або неповнолітні діти або якщо він не може за станом здоров'я чи з інших поважних причин виїхати

до місця проживання відповідача — за місцем проживання позивача. За домовленістю подружжя справа може розглядатися за місцем проживання будь-кого з них.

Якщо позивачу, громадянину України, невідоме місце проживання чи перебування чоловіка, громадянина іноземної держави, тоді в позовній заяві вказується останнє місце проживання/перебування, яке відоме.

Зазвичай суд у таких випадках здійснює заходи щодо розшуку відповідача-іноземця. У випадку, коли потрібних даних знайдено не буде, розлучення в Україні здійснюється без його присутності.

Який порядок повідомлення про розгляд справи сторони, яка є громадянином однієї з держав-учасниць Мінської Конвенції про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах від 22 січня 1993?

Під час здійснення провадження у цивільних справах може виникнути необхідність виконання процесуальних дій за межами території своєї держави, зокрема, необхідність допитати свідка, опитати сторону, вручити повістки особам, які проживають за кордоном. Оскільки суд може діяти лише в межах території своєї держави, виконання таких й інших процесуальних дій можливе лише шляхом його звернення за сприянням до судових органів іншої держави. Таке звернення з проханням про надання правової допомоги називається судовим дорученням. Виконання таких доручень називається наданням міжнародної правової допомоги.

Суди України виконують передані їм у встановленому порядку доручення іноземних судів про проведення окремих процесуальних дій на основі законодавства України та за наявності міжнародно-правової угоди з відповідною державою.

Суд, до якого надійшло клопотання про надання правової допомоги, при його виконанні застосовує законодавство своєї держави.

Якщо суд некомпетентний виконати клопотання, він пересилає його компетентній установі, повідомивши про це суд, від якого надійшло клопотання. На прохання суду, який подав клопотання, суд, який його виконує, повідомляє його та заінтересовані сторони про місце і час виконання клопотання, щоб вони могли мати можливість бути присутніми при його виконанні відповідно до законодавства держави суду місця виконання. Про результати виконання доручення повідомляється в письмовій формі, від якого надійшло клопотання. Йому надсилаються документи, що підтверджують виконання. При неможливості виконання доручення повертається запитуючій стороні з повідомленням причин його невиконання (Конвенції держав).

Згідно з ч. 1 ст. 10 та ст. 11 Мінської конвенції запитувана установа юстиції здійснює вручення документів відповідно до порядку, що діє в її державі, якщо документи, що вручаються, написані її мовою або російською мовою або забезпечені завіреним перекладом на ці мови. В іншому випадку вона передає документи одержувачеві, якщо він згодний добровільно їх прийняти.

Вручення документів засвідчується підтвердженням, підписами особою, якій вручається документ, і скріпленням офіційною печаткою запитуваної установи, із зазначенням дати вручення і підписом працівника установи, що вручає документ або виданий цією установою інший документ, у якому повинні бути зазначені спосіб, місце і час вручення.

Порядок опрацювання доручень про вручення документів на виконання чинних міжнародних договорів України з питань надання правової допомоги в цивільних справах визначено в Інструкції про порядок виконання міжнародних договорів з питань надання правової допомоги в цивільних справах щодо вручення документів, отримання доказів та визнання виконання судових рішень, затверджений наказом Міністерства юстиції України, Державної судової адміністрації України № 1092/5/54 від 27.06.2008 (далі — Інструкція). Відповідно до п. 1.8 розділу 1 Інструкції головні територіальні управління юстиції взаємодіють з іноземними компетентними органами з питання надання міжнародної правової допомоги в цивільних справах через Міністерства юстиції України, яке відповідно до положень міжнародних договорів є центральним органом України з питань надання міжнародної правової допомоги в цивільних справах.

Якщо при розгляді цивільної справи в суду України виникає необхідність у врученні документів за кордоном, суд України, який розглядає справу, складає доручення про надання правової допомоги за кордоном та направляє через головне територіальне управління юстиції до Міністерства юстиції України, яке опрацьовує доручення та направляє його до центрального органу з питань надання міжнародної правової допомоги у цивільних справах запитуваної держави, а також отримує від іноземних компетентних органів України інформацію та документи стосовно виконання доручень, направляє їх через міжрегіональні управління юстиції відповідному органу (пп. 1.10.1, 1.10.2 п. 1.10 розд. 1, пп. 2.2, 2.7 розд. II Інструкції).

Аналіз зазначених правових норм дає підстави для висновку про те, що у разі, якщо відповідач у справі є громадянином однієї з держав-учасниць Конвенції і проживає на її території, він має бути повідомлений про час і місце судового розгляду справи за позовом до нього відповідно до положень Конвенції — за дорученням суду України, направленим через головні територіальні управління юстиції до Міністерства юстиції України, якщо інше не передбачене міжнародним договором України.

Наведена правова позиція викладена у постанові Верховного Суду України від 05.07.2017 у справі № 6-835ц17.

У цій справі позивачка звернулася до суду із позовом до відповідача про стягнення аліментів на утримання дитини.

Відповідач у справі був громадянином Російської Федерації та проживав на її території. Суд повідомляв відповідача про розгляд справи листом за місцем реєстрації, електронною повісткою та телефонограмою за місцем роботи відповідача.

Рішенням суду апеляційної інстанції, залишеним без змін ухвалою Вищого спеціалізованого суду з розгляду цивільних і кримінальних справ, позов було задоволено.

Постановою ВСУ від 05.07.2017 у справі № 6-835ц17 рішення судів попередніх інстанцій були скасовані, а справа направлена до суду апеляційної інстанції.

ВСУ дійшов висновку, що судові рішення судів апеляційної та касаційної інстанцій є незаконними, оскільки суд апеляційної інстанції не звернув уваги на вищевказані норми Конвенції та Інструкції щодо встановленого порядку належного повідомлення відповідача у справі через головні територіальні управління юсти-

ції та повідомляв його про час та місце розгляду справи шляхом телефонограм за місцем його роботи, а також надсилення листів, телеграм, судових повісток, які не були вручені відповідачу.

Який порядок визнання рішення суду про розірвання шлюбу з іноземцем?

Рішення суду України про розірвання шлюбу з громадянином іншої держави дійсне на всій території України та є офіційним документом, який підтверджує факт розірвання шлюбу.

Судові рішення України про розірвання шлюбу з іноземцем можуть мати юридичну силу в інших юрисдикціях у випадках його визнання, а саме:

- Якщо між державами є відповідні договірні відносини, що передбачають визнання документів без додаткових формальностей, то рішення визнається та є дійсним автоматично.

Наприклад, відповідно до ст. 52 Мінської конвенції винесені установами юстиції кожної з Договірних Сторін і такі, що вступили в законну силу рішення, що не вимагають за своїм характером виконання, визнаються на територіях інших Договірних Сторін без спеціального провадження за умови, якщо:

а) установи юстиції запитованої Договірної Сторони не винесли раніше по цій справі рішення, що вступило в законну силу;

б) справа відповідно до цієї Конвенції, а у випадках, не передбачених нею, відповідно до законодавства Договірної Сторони, на території якої рішення повинне бути визнане, не відноситься до виняткової компетенції установ юстиції цієї Договірної Сторони.

Положення п. 1 цієї статті відносяться і до рішень з опіки і піклування, а також до рішень про розірвання шлюбу, винесених установами, компетентними відповідно до законодавства Договірної Сторони, на території якої винесене рішення.

- Через процедуру визнання конкретного рішення компетентними органами тієї держави, в якій необхідно визнати рішення українського суду.

Аналогічно підставам і порядку, визначеним розділом IX ЦПК, але за процесуальним законодавством та компетентними органами іноземної держави.

Як застосовується принцип взаємності у сімейних спорах з іноземним елементом?

Згідно зі ст. 81 Закону України «Про міжнародне приватне право» в Україні можуть бути визнані та виконані рішення іноземних судів у справах, що виникають з цивільних, трудових, сімейних та господарських правовідносин, вироки іноземних судів у кримінальних провадженнях у частині, що стосується відшкодування шкоди та заподіяних збитків, а також рішення іноземних арбітражів та інших органів іноземних держав, до компетенції яких належить розгляд цивільних і господарських справ, що набрали законної сили.

Процесуальний порядок визнання та виконання рішень іноземних судів в Україні регулюється розділом IX ЦПК «Про визнання та виконання рішень іноземних судів в Україні». Зокрема, згідно зі ст. 462 ЦПК рішення іноземного суду визнаються та виконуються в Україні, якщо їх визнання та виконання передбачено міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, або за принципом взаємності.

Відповідно до ст. 471 ЦПК рішення іноземного суду, що не підлягає примусовому виконанню, визнається в Україні, якщо його визнання передбачено міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, або за принципом взаємності.

Отже, необхідно з'ясувати наявність чинних міжнародних договорів про взаємне надання правової допомоги між Україною та державою, від якої надійшло клопотання про визнання та виконання рішення її суду. Це можуть бути як багатосторонні договори (конвенції, угоди), так і двосторонні, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Існує два способи для визнання та виконання в Україні рішень іноземних судів, зокрема:

- 1) на основі міжнародних договорів, укладених між Україною та іншими державами, які регламентують механізм визнання та виконання договірними сторонами рішень судів, винесених у кожній із них;
- 2) за принципом взаємності, у разі відсутності укладених міжнародних договорів, згідно з яким держава, що дотримується цього

принципу, надає на своїй території аналогічні права і бере на себе аналогічні зобов'язання щодо визнання та виконання судових рішень.

Відповідно до ч. 1 ст. 462 ЦПК рішення іноземного суду (суду іноземної держави, інших компетентних органів іноземних держав, до компетенції яких належить розгляд цивільних справ) визнаються та виконуються в Україні, якщо їх визнання та виконання передбачено міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, або за принципом взаємності.

Частиною 462 ЦПК передбачено, що у разі якщо визнання та виконання рішення іноземного суду залежить від принципу взаємності, вважається, що він існує, оскільки не доведено інше.

Відповідно до ч. 2 ст. 11 Закону України «Про міжнародне приватне право», якщо застосування права іноземної держави залежить від взаємності, вважається, що вона існує, оскільки не доведено інше.

Судова практика містить приклад визнання принципу взаємності, у разі якщо не доведено інше.

Наприклад, у справі № 127/10583/17 особа звернулася до Вінницького міського суду Вінницької області із клопотанням про визнання на території України постанови Вищого Суду Справедливості провінції Онтаріо від 15.11.2007 про розірвання шлюбу.

Ухвалою Вінницького міського суду Вінницької області від 23.05.2017, залишеною без змін ухвалою Апеляційного суду Вінницької області від 20.06.2017, у прийнятті клопотання було відмовлено.

Зазначені ухвали були мотивовані тим, що між Канадою та Україною міжнародні договори про правову допомогу і правові відносини у цивільних і сімейних справах не уклались, а тому суди України не розглядають такі клопотання та відмовляють у їх прийнятті.

Постановою ВС від 31.10.2018 ухвали судів першої та апеляційної інстанції були скасовані, а справа передана до суду першої інстанції.

ВС, пославшись, зокрема, на ст. 11 Закону України «Про міжнародне приватне право», зазначив, що суди попередніх інстанцій дійшли помилкового висновку, тому що оскільки між Україною та Канадою не укладено договору про правову допомогу, то рішення суду Канади визнається в Україні за принципом взаємності і відсутність двостороннього Договору із Канадою не може бути підставою для невизнання рішення.

Право якої держави має застосовуватися у справі про стягнення аліментів з іноземця?

Для цього треба з'ясувати, чи укладений між Україною та іншою державою дво- чи багатосторонній договір про правову допомогу у цивільних (сімейних) справах.

Наприклад, відповідно до ст. 28 Договору про правову допомогу та правові відносини у цивільних і кримінальних справах від 24.05.1993, укладеного між Україною та Республікою Польща, в правових стосунках між батьками і дітьми, в тому числі аліментних обов'язках батьків застосовується законодавство тієї Договірної Сторони, громадянином якої є дитина.

Встановлення і оспорювання походження дитини від певної особи регулюється законодавством тієї Договірної Сторони, громадянином якої є мати дитини в момент народження дитини. Але достатнім є дотримання форми визнання дитини, що передбачена законодавством тієї Договірної Сторони, на території якої визнання має бути або було здійснене.

У справах, зазначених у пп. 1 і 2, компетентними є органи тієї Договірної Сторони, громадянином якої є дитина, а також органи тієї Договірної Сторони, на території якої дитина має місце проживання.

З наведеної норми випливає, по-перше, що в аліментних обов'язках батьків застосовується законодавство тієї держави, громадянином якої є дитина.

По-друге, компетентним є суд держави, громадянином якої є дитина, або та держава, на території якої дитина має місце проживання.

У свою чергу, Мінська конвенція не містить окремої норми щодо аліментних обов'язків батьків. Натомість відповідно до ч. 1, 3 ст. 32 цієї конвенції правовідносини батьків і дітей визначаються за законодавством Договірної Сторони, на території якої постійно проживають діти. По справах про правовідносини між батьками і дітьми компетентним є суд Договірної Сторони, законодавство якої підлягає застосуванню відповідно до пп. 1 і 2 цієї статті.

Якщо ж відповідний дво- чи багатосторонній договір відсутній, застосовуватися мають колізійні норми національного законодавства.

Так, згідно зі ст. 66 Закону України «Про міжнародне приватне право» права та обов'язки батьків і дітей визначаються особистим законом дитини або правом, яке має тісний зв'язок із відповідними відносинами і якщо воно є більш сприятливим для дитини.

У контексті процедури стягнення аліментів з іноземця, визнання чи виконання рішення суду слід зазначити наступне.

20.06.1956 у Нью-Йорку було укладено Конвенцію про стягнення аліментів за кордоном. Як зазначено у ч. 1 ст. 1 цієї конвенції, її метою є спрощення стягнення аліментів, на які особа, що перебуває на території однієї з Договірних Сторін, заявляє своє право, з іншої особи, яка підпадає під юрисдикцію іншої Договірної Сторони. Ця мета досягається за допомогою установ й органів, які далі називаються Органи, що передають, і Органи, що приймають.

Вищезазначена конвенція набрала чинності для України 19.10.2006.

У подальшому, 23.11.2007 було підписано Конвенцію про міжнародне стягнення аліментів на дітей та інших видів сімейного утримання, яка замінила, з деякими застереженнями, конвенцію 1956 року.

Ця Конвенція набрала чинності для України 01.11.2013.

Серед країн-учасниць вказаної конвенції Албанія, Австрія, Білорусь, Бельгія, Боснія і Герцеговина, Бразилія, Болгарія, Буркіна-Фасо, Канада, Хорватія, Кіпр, Чеська Республіка, Естонія, Європейський Союз, Фінляндія, Франція, Німеччина, Греція, Гондурас, Угорщина, Ірландія, Італія, Казахстан, Латвія, Литва, Люксембург, Мальта, Чорногорія, Нідерланди, Нова Зеландія, Нікарагуа, Норвегія, Північна Македонія, Польща, Португалія, Румунія, Словаччина, Словенія, Іспанія, Швеція, Туреччина, Україна, Філіппіни, Об'єднане Королівство Великої Британії та Північної Ірландії, Сполучені Штати Америки.

Відповідно до ч. 1 ст. 4 Конвенції 2007 року договірна держава призначає центральний орган для виконання обов'язків, покладених Конвенцією на такий орган.

В Україні таким органом є Міністерство юстиції України, що встановлено Законом України «Про ратифікацію Конвенції про міжнародне стягнення аліментів на дітей та інших видів сімейного утримання».

Наказом Міністерства юстиції України № 2904/5 від 15.09.2017 затверджено Інструкцію про виконання в Україні Конвенції про

міжнародне стягнення аліментів на дітей та інших видів сімейного утримання.

За змістом п. 1 розділу III Інструкції «Опрацювання заяв стосовно зобов'язань про утримання, що виникають з відносин між батьками та дитиною, яка не досягла 18 років, що подаються через центральні органи» згідно з Конвенцією кредитор з метою стягнення аліментів на утримання дитини віком до 18 років може подати:

1) заяву про визнання та/або виконання іноземного рішення про стягнення аліментів відповідно до ст. 24 Конвенції;

2) заяву про виконання рішення, прийнятого або визнаного в запитованій Договірній державі;

3) заяву про вирішення питання про стягнення аліментів у запитованій Договірній державі, у тому числі (у разі потреби) з вимогою про встановлення батьківства;

4) заяву про вирішення питання про стягнення аліментів у запитованій Договірній державі у випадках, коли визнання та виконання іноземного рішення є неможливим або у визнанні та виконанні відмовлено у зв'язку з недостатністю підстав для визнання та виконання згідно зі ст. 20 Конвенції або з підстав, зазначених у підпунктах «b» або «e» ст. 22 Конвенції;

5) заяву про зміну рішення, винесеного в запитованій Договірній державі;

6) заяву про зміну рішення, винесеного в Договірній державі іншій, ніж запитована Договірна держава.

Згідно з п. 10 Інструкції заяви, передбачені пунктами 1, 2 цього розділу, подаються до центрального органу запитованої Договірної держави через центральний орган Договірної держави місця постійного проживання заявника.

Відповідно до п. 11 Інструкції, якщо заявник проживає на території України, заява надсилається до Міністерства юстиції України (як до запитуючого центрального органу) безпосередньо або через міжрегіональні управління.

РОЗДІЛ 4. ШЛЮБНИЙ ДОГОВІР: ВАРТО ЧИ НІ? НЮАНСИ ЙОГО ОФОРМЛЕННЯ

- Хто може укласти шлюбний договір?
- Який вік, з якого особи мають право укласти шлюбний договір?
- Яка форма шлюбного договору?
- Яка процедура оплати шлюбного договору?
- Чи можна укласти шлюбний договір через представника?
- Які є умови шлюбного договору?
- Які відносини можна врегулювати шлюбним договором?
- Яким чином шлюбний договір може врегулювати майнові відносини між подружжям?
- Яким чином шлюбний договір може визначити майнові права та обов'язки подружжя як батьків?
- Чи можна умовами шлюбного договору наділити правами третіх осіб?
- Які особливості укладення шлюбного договору, якщо пара — громадяни різних країн?
- Чи потрібно повідомляти про укладення шлюбного договору кредиторів подружжя?
- Чи відшкодовується моральна шкода у зв'язку з невиконанням шлюбного договору?
- Які відносини заборонено врегульовувати шлюбним договором?
- З якого часу починає діяти шлюбний договір?
- Який строк дії шлюбного договору?
- Чи можуть бути внесені зміни до шлюбного договору?
- Чи можна положеннями шлюбного договору змінити передбачений законом режим спільної сумісної власності подружжя?
- Чи можна відмовитися від шлюбного договору?
- Яким чином оформлюється відмова від шлюбного договору?
- Чи може бути розірваний шлюбний договір?
- Чи можна визнати шлюбний договір недійсним?

- Де можна посвідчити шлюбний договір?
- Чи обов'язкова присутність свідків при посвідченні шлюбного договору та який порядок посвідчення шлюбного договору в разі їх присутності?
- Які документи потрібні для укладення шлюбного договору?
- Чому важливо укладати шлюбний договір?

Шлюбний договір — це цивільний правочин, що базується на домовленості наречених або подружжя щодо встановлення майнових прав та обов'язків подружжя на період існування та у випадку припинення шлюбу.

Хто може укласти шлюбний договір?

Сторонами шлюбного договору можуть бути виключно (ч. 1. ст. 92 СК):

- подружжя;
- особи, які подали заяву про реєстрацію шлюбу.

В Україні шлюбний договір укладається тільки між чоловіком та жінкою, саме особами різної статі (ч. 1. ст. 21 СК).

Особи, які перебувають у так званих «фактичних шлюбних відносинах», мають законодавчий дозвіл врегулювати свої майнові відносини шляхом укладення письмового договору між собою та відповідно до цивільно-правового принципу свободи договору, наприклад, договору про встановлення правового режиму роздільної приватної чи спільної часткової власності на набуте ними в період спільного життя майно, а також про врегулювання зобов'язальних правовідносин між собою (ч. 1. ст. 74 СК).

Який вік, з якого особи мають право укладати шлюбний договір?

Збігається зі шлюбним віком, що встановлений для жінок та чоловіків з 18 років (ст. 22 СК).

Сторонами шлюбного договору можуть бути не лише повнолітні, а й неповнолітні особи (віком від 14 до 18 років). Укладення шлюбного договору неповнолітніми особами, які не мають повного обсягу дієздатності, здійснюється виключно за письмової згоди їхніх батьків (підклучальників). Справжність підпису батьків (підклучальників) на заяві про їхню згоду на вчинення правочину від імені неповнолітніх віком від 14 до 18 років повинна бути засвідчена нотаріально (ч. 2. ст. 92 СК).

Якщо шлюбний договір укладається неповнолітньою особою (особами), але вже в період шлюбу, то в цьому випадку згода батьків не потрібна, оскільки з моменту державної реєстрації шлюбу неповнолітні особи набувають повної цивільної дієздатності (ч. 2 ст. 34 ЦКУ).

Яка форма шлюбного договору?

Шлюбний договір укладається в письмовій формі і нотаріально посвідчується (ст. 94 СК).

Додержання сторонами нотаріальної форми є обов'язковою умовою укладення шлюбного договору, оскільки усуває небезпеку використання на шкоду одного з подружжя його юридичної неознаності (ст. 5 Закону України «Про нотаріат»). Адже в процесі нотаріального посвідчення шлюбного договору після встановлення особи кожної зі сторін, перевірки вільного волевиявлення та відповідності волевиявлення їх дійсній волі нотаріус попереджує сторін про наслідки вчинюваних ними нотаріальних дій, зокрема, роз'яснює сторонам зміст та значення поданого ними проекту шлюбного договору (п. 36 Інструкції 2004 року). Крім того, нотаріус роз'яснює можливість внесення змін до шлюбного договору (ст. 100 СК), право сторін відмовитися від нього (ст. 101 СК), а також можливість визнання його частково або повністю недійсним (ст. 103 СК). Після виконання всіх необхідних формальностей нотаріус засвідчує шлюбний договір. Відповідно, не посвідчений нотаріусом шлюбний договір слід вважати нікчемним як правочин із пороком форми.

Яка процедура оплати шлюбного договору?

Як відомо, нотаріальні дії з посвідчення цивільних правочинів вважаються вчиненими після сплати державного мита. Щодо шлюбного договору, то в Україні питання сплати державного мита виявляється проблематичним. Це пояснюється тим, що закон забороняє передачу об'єктів нерухомості (ч. 5 ст. 93 СК), що, у свою чергу, робить шлюбний договір таким, що не підлягає грошовій оцінці, а тому — безоплатним. Таким чином шлюбний договір у питанні визначення розміру державного мита, необхідного до сплати при нотаріальному посвідченні, стає схожим на договір про наміри, при нотаріальному посвідченні якого державне мито не сплачується. Проте при посвідченні шлюбного договору пропонується все-таки справляти державне мито і при цьому — у двократному розмірі мінімальної заробітної плати. Проте, враховуючи випадки укладення шлюбного договору малозабезпеченими особами, можна передбачити винятки, коли нотаріус може самостійно встановити розмір конкретного державного мита при посвідченні шлюбного договору, наприклад, виходячи з матеріального стану кожного з подружжя.

Чи можна укласти шлюбний договір через представника?

Не можна. Шлюбний договір, на відміну від більшості інших договорів майнового характеру, нерозривно пов'язаний з особою його учасника. Як наслідок, він не може бути укладений за участю законного представника або за дорученням. Із цих міркувань щодо шлюбного договору не допускається також заміна сторони в договорі (відступлення вимоги або переведення боргу). Дружина або чоловік не можуть передати свої права й обов'язки за договором третім особам.

Чи можна укласти шлюбний договір за межами України?

Так, громадяни України можуть укласти шлюбний договір як в Україні, так і в іншій державі.

При цьому при складенні відповідного договору слід докласти зусиль для того, щоб його зміст не суперечив національному законодавству жодної з країн, громадянами яких є подружжя.

Це пов'язано з тим, що якщо укладений шлюбний договір суперечитиме законодавству однієї з держав, це може унеможливити його подальше визнання в цій державі.

Для уникнення подібних негативних наслідків перед укладенням такого шлюбного договору варто звернутися за консультацією до юриста із сімейного права.

Які є умови шлюбного договору?

• Істотні умови шлюбного договору

Сімейне законодавство сьогодні прямо не вказує на істотні умови шлюбного договору. Визначено тільки, що шлюбним договором регулюються майнові відносини між подружжям, визначаються їхні майнові права та обов'язки (ст. 93 СК).

Коло умов, що є предметом, визначені законом як істотні або є необхідними для договорів певного виду, можна визначити, проаналізувавши норми спеціальних нормативних актів, що регулюють зазначений вид договірних відносин (ст. 628 ЦКУ).

Істотною умовою шлюбного договору можна назвати одне з таких положень, за якими сторонам треба досягнути згоди:

- правовий режим майна;
- порядок користування житлом;
- право на утримання;
- зміну на договірне хоча б одного майнового права чи хоча б одного майнового обов'язку подружжя на майбутнє.

• Звичайні умови шлюбного договору

Направлені на конкретизацію істотних умов договору.

Відрізняються від істотних умов тим, що висвітлені в них рішення є типовими для відповідного виду договорів, не потребують окремого погодження і про них не обов'язково застерігати в тексті договору, оскільки вони є обов'язковими для сторін внаслідок факту укладення договору.

• Випадкові умови шлюбного договору

Виникають і набувають юридичної дії лише в тому разі, коли вони будуть включені до первинного договору.

Відображають особливості взаємовідносин його сторін та специфічні вимоги до предмета договору, порядку виконання умов договору та відповідальності за їх невиконання, і таким чином є додатковою гарантією захисту найбільш важливих інтересів один одного.

Які відносини можна врегулювати шлюбним договором?

Відповідно до ч. 1, 2 ст. 93 СК, шлюбним договором можна:

- врегулювати майнові відносини між подружжям;
- визначити майнові права та обов'язки подружжя між собою;
- визначити майнові права та обов'язки подружжя як батьків.

Яким чином шлюбний договір може врегулювати майнові відносини між подружжям?

Наприклад, у тексті договору можна прописати:

— про непоширення на майно (рухоме, нерухоме, майнові права, акції та частки в статутному капіталі), придбане під час шлюбу,

положень СК і вважати його спільною частковою власністю або особистою власністю кожного з подружжя;

— правовий режим майна, подарованого подружжю у зв'язку з реєстрацією шлюбу (подарунки на весілля);

— будь-яке нерухоме і рухоме майно, яке підлягає державній реєстрації, а також особисті майнові права, що будуть набуті кожним із подружжя під час шлюбу, після набрання чинності цим Договором, є особистою власністю того з подружжя, на чие ім'я таке майно буде придбано та/або зареєстровано. Для укладення кожним з подружжя під час шлюбу, після набрання чинності цим Договором, угод з придбання (покупки) в особисту власність нерухомого та/або рухомого майна, обов'язковою є письмова згода другого з подружжя.

— чоловік, у приватній власності якого перебуває автомобіль, надає дружині право користування ним на період шлюбу;

— доходи (роялті, дивіденди, суми будь-яких відшкодувань, страхові суми тощо) від майна (рухомого та нерухомого), особистих немайнових та майнових прав подружжя є особистою власністю того з них, на чие ім'я придбано та/або є зареєстрованим таке майно;

— грошові вклади, внесені в банківські установи подружжям під час шлюбу, а також відсотки і компенсації за ними є особистою власністю того з подружжя, на чие ім'я вони внесені, як під час шлюбу, так і в разі його розірвання;

— акції та цінні папери, частки в статутних капіталах господарських товариств, придбані або отримані під час шлюбу, а також дивіденди за ними під час шлюбу і в разі його розірвання є особистою приватною власністю того з подружжя, на чие ім'я вони оформлені;

— ювелірні прикраси, придбані подружжям під час шлюбу, є особистою власністю того з подружжя, який ними користується;

— речі індивідуального користування належать кожному з подружжя на праві особистої власності;

— речі професійних занять кожного з подружжя (музичні інструменти, оргтехніка, лікарське обладнання тощо), які будуть придбані в період шлюбу, незалежно від їх вартості, в період шлюбу і в разі його розірвання є особистою власністю того з подружжя, хто ними користується;

— в особистій власності кожного з подружжя також будуть перебувати доходи кожного з подружжя від трудової діяльності

(в тому числі й заробітна плата), від підприємницької діяльності, отриманих пенсій, премій, гонорарів та інших грошових виплат. У зв'язку із цим, згоду другого з подружжя на укладення під час шлюбу угод щодо забезпечення своїх зобов'язань перед третіми особами, в тому числі договорів фінансового поручительства, отримувати не потрібно;

— зобов'язання, що виникають при отриманні одним із подружжя грошової позики (кредиту) у фізичних та юридичних осіб, є особистими зобов'язаннями того з подружжя, на кого вони оформлені, і вважаються такими, що беруться не в інтересах сім'ї. При оформленні таких зобов'язань отримувати згоду другого з подружжя не потрібно;

— будь-які зобов'язання за договорами застави (іпотеки), поруки є особистими зобов'язаннями того з подружжя, хто є стороною таких договорів;

— кожен з подружжя відповідає за власними боргами і зобов'язаннями насамперед майном і майновими правами, які є його особистою власністю, а якщо такого майна та майнових прав не залишилося — наявним майном, у першу чергу спільною частковою власністю, в другу — спільною сумісною власністю подружжя;

— порядок несення сімейних витрат, не пов'язаних з утриманням майна (наприклад, хто оплачує медичну страховку і витрати на лікування, а хто сімейний відпочинок).

Яким чином шлюбний договір може визначити майнові права та обов'язки подружжя як батьків?

Наприклад, можна в шлюбному договорі прописати:

— розмір аліментів на дітей, і в разі невиконання одним із подружжя відповідних обов'язків, аліменти можуть стягуватися на підставі виконавчого напису нотаріуса;

— під час шлюбу й у випадку розірвання шлюбу, чоловік зобов'язується оплачувати навчання всіх дітей до досягнення особою дитиною ** років в обраних Дружиною дошкільних і шкільних

установах, коледжах, ліцеях, інститутах / університетах, незалежно від терміну навчання, а якщо це будуть навчальні заклади за кордоном, то обраних за письмовою взаємною згодою подружжя, шляхом перерахування повної вартості навчання на банківський рахунок Дружини як матері дітей протягом ** календарних днів з дати надання відповідного рахунку;

Однак об'єктом шлюбного договору не може бути майно дитини цього подружжя.

Чи можна умовами шлюбного договору наділити правами третіх осіб?

Умовами шлюбного договору можна наділити правами третіх осіб.

Проте третя особа не є самостійною стороною договору, а відтак не має самостійного права вимагати виконання зобов'язання за шлюбним договором.

Наприклад, обумовити право проживання теці у квартирі чоловіка. Однак право вимагати виконання цієї умови належить стороні контракту — дружині.

Які особливості укладення шлюбного договору, якщо пара — громадяни різних країн?

Якщо пара — громадяни з різних країн, необхідно обов'язково прописати, право якої країни буде застосовуватися до такого договору, оскільки саме за цим законодавством будуть розглядатися спори сторін, наприклад, про розірвання або визнання договору недійсним.

Щоб визначити таке право, сторонам або адвокату, який складає для пари договір, необхідна юридична консультація щодо законодавства з питань укладення та практики застосування шлюбного договору в країні, громадянином якої є другий з подружжя.

Зокрема, важливо розібратися, що вигідніше для кожної зі сторін — укладати і жити за шлюбним контрактом/договором чи не укладати його, і тоді саме законодавство країни, в якій було придбано майно, буде застосовуватися при розділі майна.

Чи потрібно повідомляти про укладення шлюбного договору кредиторів подружжя?

Шлюбний договір не може бути спрямований на знищення чи пошкодження майна третіх осіб — кредиторів, а також заподіяння їм майнової шкоди будь-яким іншим протиправним чином.

Сторони шлюбного договору зобов'язані повідомляти своїх кредиторів та всіх інших зацікавлених у цьому осіб про факт укладення шлюбного договору, набрання ним чинності, а також про його зміну, розірвання, відмову від нього чи визнання недійсним.

Кредитори, яких не повідомили про укладення або внесення змін до шлюбного контракту і права яких пов'язані з майном, щодо якого сторони визначили правовий режим, можуть у судовому порядку визнавати такі умови або договір у цілому недійсними.

Чи відшкодовується моральна шкода у зв'язку з невиконанням шлюбного договору?

Відшкодування моральної шкоди у зв'язку з невиконанням умов шлюбного договору можливо тільки в тому випадку, якщо договір містить таку умову.

Які відносини заборонено врегульовувати шлюбним договором?

Відповідно до ч. 3, 4, 5 ст. 93 СК, шлюбний договір не може:

- регулювати особисті відносини подружжя між собою (право на материнство та батьківство, право на повагу до своєї інди-

- відуальності, право на фізичний та духовний розвиток, право на свободу та особисту недоторканність тощо);
- регулювати особисті відносини між батьками та дітьми (права й обов'язки батьків щодо виховання та розвитку дітей, право на спілкування, право на захист тощо);
  - зменшувати обсяг прав дитини, визначений СК;
  - ставити одного з подружжя в надзвичайно невігідне матеріальне становище.

Крім цього, за шлюбним договором не може передаватися у власність одному з подружжя нерухоме майно та інше майно, право на яке підлягає державній реєстрації. За необхідності врегулювати майнові питання щодо вже належного подружжю майна використовуються інші договори (наприклад, договір про поділ майна, що перебуває в спільній власності подружжя).

Однак, у разі порушення особистих немайнових прав одного з подружжя, у шлюбному договорі можна передбачити набуття або позбавлення іншого з подружжя, який порушив ці права, певного матеріального блага.

З якого часу починає діяти шлюбний договір?

Початок дії шлюбного договору залежить від того, хто уклав цей договір: наречені чи подружжя.

Якщо нареченими до реєстрації шлюбу, то шлюбний договір набуває чинності в день реєстрації шлюбу (ч. 1 ст. 95 СК).

Якщо договір укладено подружжям, то шлюбний договір набуває чинності в день його нотаріального посвідчення (ч. 2 ст. 95 СК).

Який строк дії шлюбного договору?

Відповідно до ст. 96 СК, у шлюбному договорі може бути встановлено:

- 1) загальний строк його дії;
- 2) строки тривалості окремих прав та обов'язків;
- 3) чинність договору або окремих його умов і після припинення шлюбу.

Чи можуть бути внесені зміни до шлюбного договору?

Зміни до шлюбного договору можуть бути внесені подружжям шляхом укладення відповідного договору, який підлягає обов'язковому нотаріальному посвідченню.

На вимогу одного з подружжя шлюбний договір за рішенням суду може бути змінений, якщо цього вимагають його інтереси, інтереси дітей, а також непрацездатних повнолітніх дочки, сина, що мають істотне значення.

Одностороння зміна умов шлюбного договору та одностороння відмова від шлюбного договору не допускаються (ст. 100 СК).

Чи можна положеннями шлюбного договору змінити передбачений законом режим спільної сумісної власності подружжя?

Так, умовами шлюбного договору можна змінити цю норму закону.

Окрім цього, варто врахувати, що відповідно до постанови Пленуму ВСУ «Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про право на шлюб, розірвання шлюбу, визнання недійсним та поділ спільного майна подружжя» від 21.12.2007 № 11 встановлено, що якщо шлюбним договором змінено передбачений законом режим спільної сумісної власності, то при розгляді спору про поділ майна подружжя суду необхідно виходити з умов такого договору.

Чи можна у шлюбному договорі здійснити вибір права?

Законом України «Про міжнародне приватне право» передбачений принцип автономії волі, згідно з яким учасники правовідносин з іноземним елементом можуть здійснити вибір права, що підлягає застосуванню до відповідних правовідносин.

Відповідно до ст. 5 Закону України «Про міжнародне приватне право» у випадках, передбачених законом, учасники (учасник) правовідносин можуть самостійно здійснювати вибір права, що підлягає застосуванню до змісту правових відносин. Вибір права згідно з частиною першою цієї статті має бути явно вираженим або прямо впливати з дій сторін правочину, умов правочину чи обставин справи, які розглядаються в їх сукупності, якщо інше не передбачено законом. Вибір права може бути здійснений щодо правочину в цілому або його окремої частини. Вибір права щодо окремих частин правочину повинен бути явно вираженим. Вибір права або зміна раніше обраного права можуть бути здійснені учасниками правовідносин у будь-який час, зокрема, при вчиненні правочину, на різних стадіях його виконання тощо. Вибір права або зміна раніше обраного права, які зроблені після вчинення правочину, мають зворотну дію і є дійсними з моменту вчинення правочину, але не можуть:

- 1) бути підставою для визнання правочину недійсним у зв'язку з недодержанням його форми;
- 2) обмежити чи порушити права, які набули треті особи до моменту вибору права або зміни раніше обраного права.

Вибір права не здійснюється, якщо відсутній іноземний елемент у правовідносинах.

Таким чином, наприклад, подружжя — громадяни різних держав при укладенні шлюбного договору можуть обрати, правою якої держави застосовуватиметься для регулювання їх прав та обов'язків.

Аналогічним чином сторони шлюбного договору можуть визначити підсудність (юрисдикційність) можливих спорів між ними, встановивши, який саме суд або інший орган буде компетентним.

Водночас слід врахувати деякі обмеження в частині вибору права, передбачені Законом України «Про міжнародне приватне право».

Так, згідно зі ст. 10 Закону України «Про міжнародне приватне право» правочин та інші дії учасників приватноправових відносин, спрямовані на підпорядкування цих відносин праву іншому, ніж те, що визначається згідно із цим Законом, в обхід його положень, є нікчемними. У цьому разі застосовується право, яке підлягає застосуванню відповідно до норм цього Закону.

За змістом ст. 12 Закону України «Про міжнародне приватне право» норма права іноземної держави не застосовується у випадках, якщо її застосування призводить до наслідків, явно несумісних

з основами правопорядку (публічним порядком) України. У таких випадках застосовується право, яке має найбільш тісний зв'язок з правовідносинами, а якщо таке право визначити або застосувати неможливо, застосовується право України. Відмова в застосуванні права іноземної держави не може ґрунтуватися лише на відмінності правової, політичної або економічної системи відповідної іноземної держави від правової, політичної або економічної системи України.

З наведеного випливає, що при здійсненні вибору права варто переконатися, що він не направлений на обхід закону та не суперечить основам правопорядку (публічному порядку) України.

Чи можна відмовитися від шлюбного договору?

Відмовитися від шлюбного договору може лише подружжя разом, тобто припинити його дію за взаємною згодою. Не допускається одностороння відмова від шлюбного договору. Зокрема така відмова може мати місце тоді, коли жодна з його умов не може бути виконана ні в первісному, ні в зміненому вигляді (ст. 101 СК).

До цього можуть призвести різні обставини, зокрема об'єктивна або суб'єктивна неможливість їх виконання:

- об'єктивна неможливість виконання може бути зумовлена, наприклад, знищенням майна, яке давало доходи;
- суб'єктивна — каліцтвом, важкою хворобою, що виключає можливість вчинення одним із подружжя дій особистого характеру.

При відмові від шлюбного договору подружжя має право на власний вибір припинити дію прав та обов'язків, які були зафіксовані в шлюбному договорі:

- або з моменту укладення договору;
- або в день подання нотаріусу заяви про відмову від нього.

Якщо дружина чи чоловік визнані недієздатними, відповідний позов може бути поданий опікуном або органом опіки та піклування. Позивач має довести, що підстава, яка викликала потребу розірвання шлюбного договору, має істотне значення. Шлюбний договір розривається за рішенням суду.

Яким чином оформлюється відмова від шлюбного договору?

Згода сторін про відмову від договору потребує спеціальної фіксації. У зв'язку з тим, що шлюбний договір укладається в письмовій формі та нотаріально посвідчується, відмова від нього також потребує нотаріального посвідчення.

Чи може бути розірваний шлюбний договір?

На вимогу одного з подружжя шлюбний договір може бути розірваний за рішенням суду з підстав, що мають істотне значення, зокрема в разі неможливості його виконання (ст. 102 СК).

При цьому при розірванні шлюбний договір припиняє свою дію на майбутнє, але зберігає правові наслідки, які виникли під час його дії, якщо інше не передбачено самим договором.

Але у випадку встановлення судом режиму окремого проживання подружжя права та обов'язки, передбачені шлюбним договором, який не втратив чинності, не можуть бути припинені (ст. 120 СК).

Чи можна визнати шлюбний договір недійсним?

За рішенням суду шлюбний договір може бути визнаний недійсним з багатьох підстав, установлених Цивільним кодексом України (ст. 103 СК).

Частина 2 статті 16 ЦК одним зі способів захисту цивільних прав називає визнання правочину недійсним. Згідно з ч. 2 ст. 215 ЦК недійсним є правочин, якщо його недійсність установлена законом (нікчемний правочин). У цьому разі визнання такого правочину недійсним судом не вимагається.

Згідно зі ст. 220 ЦК у разі недодержання сторонами вимоги закону про нотаріальне посвідчення договору такий договір є нікчемним. Як відомо, шлюбний договір укладається в письмовій формі і нотаріально посвідчується (ст. 94 СК). З огляду на це

виходить, що вважатиметься абсолютно недійсним (нікчемним) шлюбний договір:

- внаслідок недодержання сторонами вимоги закону про його обов'язкове нотаріальне посвідчення;
- у разі укладення його особами, які згідно з нормами чинного законодавства не мають на це права (наприклад, малолітніми особами за межами своєї цивільної дієздатності та за відсутності подальшого схвалення правочину батьками (усиновлювачами) чи опікуном або особами, які не досягли шлюбного віку у випадку, коли немає рішення суду про надання права на шлюб колишньому чи недієздатному подружжю);
- у випадку регулювання особистих немайнових відносин між подружжям;
- у випадку укладення лише про людське око (фіктивний правочин) чи з метою приховати інший договір (прихований правочин);
- якщо його зміст не відповідає вимогам закону (зокрема, якщо в ньому позбавлено права на аліменти дитину або того з подружжя, хто є непрацездатним, чи права одного з подружжя на щонайменшу частку в майні, набутому за час шлюбу) (ч. 1 ст. 203 СК);
- якщо шлюбний договір було укладено особою, яка була недієздатною або у зв'язку з психічним розладом здоров'я не усвідомлювала значення своїх дій та (або) не могла керувати ними (ч. 2 ст. 203 ЦК);
- якщо шлюбний договір було укладено в результаті фізичного чи психічного насильства (примусу, залякування, погроз) (ст. 231 ЦК);
- якщо особа уклала шлюбний договір через тяжкі обставини, на вкрай не вигідних для неї умовах. Може йтися, наприклад, про вагітну жінку, умовою реєстрації шлюбу з якою була вимога чоловіка про підписання договору, за яким їй визначена мінімальна частка в майні. Шлюбний договір стає недійсним у разі недійсності шлюбу, без спеціального рішення суду про це, тобто автоматично (ст. 223 ЦК);
- якщо шлюбний договір був укладений під впливом помилки, коли одна зі сторін помилилася щодо обставин, які мають істотне значення (ст. 229 ЦК).

Де можна посвідчити шлюбний договір?

Шлюбний договір можна посвідчити в будь-якого державного чи приватного нотаріуса, незалежно від місця реєстрації чи проживання.

Чи обов'язкова присутність свідків при посвідченні шлюбного договору та який порядок посвідчення шлюбного договору в разі їх присутності?

Новий СК такого обов'язку не передбачає, але й не забороняє.

Сторонам дозволяється посвідчувати шлюбний договір у присутності свідків, їхня присутність надасть урочистості цьому факту в житті подружжя чи майбутньої сім'ї.

Порядок посвідчення шлюбного договору не змінюється. Єдине, що нотаріусу слід зробити, — встановити особистості свідків, перевірити їх цивільну дієздатність та прослідкувати за проставленням підписів на шлюбному договорі після підписів сторін шлюбного договору.

Які документи потрібні для укладення шлюбного договору?

1. Документи, за якими встановлюються особи сторін — це паспорт та реєстраційний номер облікової картки платника податків (ідентифікаційний код).

2. Документи, які підтверджують статус подружжя (свідоцтво про реєстрацію шлюбу) або наречених (доказ того, що особи подали заяву про реєстрацію шлюбу до органу РАЦС).

3. У випадку зниження шлюбного віку шлюбний договір укладається за письмовою згодою батьків або піклувальника, засвідченою нотаріусом.

4. Документи, що посвідчують право власності на майно.

Чому важливо укласти шлюбний договір?

1. Метою існування шлюбного договору прийнято вважати потребу належного врегулювання майнових прав та інтересів громадян з різним майновим статусом, а також сприяння більш вільному розпорядженню подружнім майном.

2. Є засобом попередження можливих конфліктів.

3. Сторони можуть домовитися про можливий порядок поділу майна, у тому числі й у разі розірвання шлюбу. Це максимально захищає кожную зі сторін від втрати грошей і нервів через можливі судові процеси.

4. Сторони можуть домовитися, хто буде відповідати за борги та зобов'язання.

РОЗДІЛ 5. ПОРЯДОК ТА ПІДСТАВИ ЮРИДИЧНОГО ВИЗНАННЯ ДОКУМЕНТІВ, ВИДАНИХ ІНШОЮ ДЕРЖАВОЮ

- *Що таке консульська легалізація? Який її порядок?*
- *Що таке апостиль? Який порядок його проставлення?*
- *Яким чином документи видані іноземною державою, можуть набути статусу офіційних в Україні? Чи можна уникнути необхідності консульської легалізації чи проставлення апостиля?*

Що таке консульська легалізація? Який її порядок?

Консульська легалізація офіційних документів — це процедура підтвердження дійсності оригіналів офіційних документів або засвідчення справжності підписів посадових осіб, уповноважених засвідчувати підписи на документах, а також дійсності відбитків штампів, печаток, якими скріплено документ. При цьому консул не несе відповідальності за зміст документа.

Легалізація в установленому порядку документа надає йому право на існування в міжнародному обігу та юридичне визнання відповідною державою.

Наказом Міністерства закордонних справ України № 113 від 04.06.2002 затверджено Інструкцію про порядок консульської легалізації офіційних документів в Україні і за кордоном.

Для легалізації в Україні, наприклад, свідоцтва про шлюб (або його розірвання) необхідно послідовно звернутися до декількох органів державної влади:

- Обласного управління Міністерства юстиції України;
- Департаменту консульської служби Міністерства закордонних справ України;

- Консульської установи (дипломатичного представництва) іноземної держави на території України.

В іноземних державах процедура консульської легалізації відбувається за схожим з Україною алгоритмом. Утім, кожна держава або ж навіть окрема адміністративно-територіальна одиниця (штат, провінція) може мати свої унікальні особливості.

У будь-якому разі завершальним етапом консульської легалізації документів за кордоном для використання в Україні є їх легалізація в дипломатичному представництві України.

Відповідно до п. 1.11 Інструкції при поданні офіційних документів на консульську легалізацію:

- фізичні особи подають документ, який посвідчує особу, та заяву на вчинення консульської легалізації;
- юридичні особи подають лист-звернення про вчинення консульської легалізації.

Що таке апостиль? Який порядок його проставлення?

Апостиль є більш простою та зручною альтернативою консульській легалізації, застосування якої передбачено Конвенцією, що скасовує вимогу легалізації іноземних офіційних документів (Гаазькою конвенцією 1961 року).

Відповідно до ст. 2 Конвенції кожна з Договірних держав звільняє від легалізації документи, на які поширюється ця Конвенція і які мають бути представлені на її території. Єдиною формальною процедурою, яка може вимагатися для посвідчення автентичності підпису, якості в якій виступала особа, що підписала документ, та, у відповідному випадку, автентичності відбитку печатки або штампу, якими скріплений документ, є проставлення апостиля компетентним органом держави, в якій документ був складений.

Згідно з положеннями Конвенції документ, на якому проставлено апостиль, не потребує жодного додаткового оформлення чи засвідчення і може бути використаний у будь-якій іншій державі-учасниці Конвенції.

Апостиль ставиться на оригіналі документа, його нотаріальній копії або може бути оформлений як додаток до нього.

Крім того, на відміну від легалізації апостильовані документи можуть використовуватися не лише в одній країні, а в усіх державах-учасниках Гаазької конвенції.

Для проставлення апостиля зацікавлена особа має звернутися до компетентного органу. Зокрема, для проставлення апостиля на документах, що видаються органами юстиції та судами, а також на документах, що оформляються нотаріусами України, необхідно звертатися до територіальних органів Міністерства юстиції України, нотаріуса або надіслати заяву про проставлення апостиля поштовим зв'язком (виключно з-за кордону та для проставлення апостиля на документах про державну реєстрацію актів цивільного стану).

Проставлення апостиля, відмова в його проставленні здійснюються у строк до 2 робочих днів. В окремих випадках цей строк може бути продовжений до 20 робочих днів.

На сьогодні державами-учасницями Гаазької конвенції 1961 року з низкою застережень є 121 країна: Австралія, Австрія, Азербайджан, Албанія, Андорра, Антигуа і Барбуда, Аргентина, Багами, Барбадос, Бахрейн, Беліз, Бельгія, Білорусь, Болгарія, Болівія, Боснія і Герцеговина, Ботсвана, Бразилія, Бруней, Бурунді, Вануату, Венесуела, Вірменія, Гайана, Гватемала, Гондурас, Гренада, Греція, Грузія, Данія, Домініка, Домініканська Республіка, Еквадор, Естонія, Ізраїль, Індія, Індонезія, Ірландія, Ісландія, Іспанія, Італія, Кабо-Верде, Казахстан, Киргизстан, Кіпр, Колумбія, Королівство Есватіні, Королівство Нідерландів, Косово, Коста-Рика, Латвія, Лесото, Литва, Ліберія, Ліхтенштейн, Люксембург, Маврикій, Малаві, Мальта, Марокко, Маршалові Острови, Мексика, Молдова, Монако, Монголія, Намібія, Нікарагуа, Німеччина, Ніуе, Нова Зеландія, Норвегія, Оман, Острови Кука, Палау, Панама, Парагвай, Перу, Південно-Африканська Республіка, Північна Македонія, Польща, Португалія, Республіка Ель Сальвадор, Республіка Корея, Росія, Румунія, Самоа, Сан-Марино, Сан-Томе і Принсіпі, Сейшельські острови, Сент-Вінсент і Гренадіни, Сент-Кітс і Невіс, Сент-Люсія, Сербія, Сінгапур, Словаччина, Словенія, Сполучене Королівство Великобританії та Північної Ірландії, Сполучені Штати Америки, Суринам, Таджикистан, Тонга, Тринідад і Тобаго, Туніс, Туреччина, Угорщина, Узбекистан, Україна, Уругвай, Фіджі, Філіппіни, Фінляндія, Франція, Хорватія, Чехія, Чилі, Чорногорія, Швейцарія, Швеція, Ямайка, Японія.

Чи можна уникнути необхідності консульської легалізації чи проставлення апостиля?

Проставлення апостиля або здійснення консульської легалізації документів не вимагається, якщо ці документи видані країнами, з якими Україна уклала дво- або багатосторонні договори (угоди) про взаємодопомогу в цивільних і кримінальних справах.

Відповідно до статті 3 Гаазької конвенції дотримання вищезгаданої формальної процедури (проставлення апостиля) не може вимагатися, якщо закони, правила або практика, що діють у державі, в якій документ представлений, або угода між двома чи декількома договірними державами, скасовують чи спрощують цю формальну процедуру або звільняють сам документ від легалізації.

Під дійсністю документів у таких договорах зазвичай передбачається, що документи, які були складені або засвідчені відповідною установою однієї з Договірних Сторін, скріплені печаткою та засвідчені підписом компетентної особи, мають силу документа на території другої Договірної Сторони без будь-якого іншого засвідчення. Це стосується також копій та перекладів, що засвідчені відповідним органом. Документи, що на території однієї з Договірних Сторін визнаються офіційними, вважаються такими ж і на території другої Договірної Сторони.

Яким чином документи, видані іноземною державою, можуть набути статусу офіційних в Україні?

Іноземні офіційні документи мають доказову силу офіційних документів на території України:

- 1) за умови їх засвідчення штампом апостиль, якщо вони видані на території держав-учасниць Гаазької конвенції 1961 року;

2) без будь-якого додаткового засвідчення, якщо вони складені на території держав, з якими Україна має відповідні дво- або багатосторонні договори;

3) за умови наявності консульської легалізації, якщо вони складені на території держав, з якими Україна не має вищезазначених договорів.

Порядок консульської легалізації офіційних документів установлюється Віденською конвенцією про консульські зносини 1963 року, міжнародними договорами та чинним законодавством України.

Варто знати, що легалізації не підлягають:

- документи й акти, які суперечать законодавству України або можуть за своїм змістом завдати шкоди інтересам України, або містять відомості, що порочать честь і гідність громадян;
- оригінали, копії та фотокопії паспортів, військових квитків, трудових книжок, документів, що мають характер листування, дозволів на носіння зброї, свідоцтв про реєстрацію транспортних засобів (технічних паспортів), посвідчення водія, посвідчення особи, нормативно-правові акти та роз'яснення щодо їх застосування.
- документи, видані органами та посадовими особами з перевищенням їх повноважень.

Консульська легалізація документів може відбуватися в закордонних дипломатичних установах України та Департаменті консульської служби МЗС України.

Закордонні дипломатичні установи України приймають на легалізацію офіційні документи, складені і засвідчені на території держави перебування або консульського округу органами державної влади, до компетенції яких належить проведення процедури консульської легалізації, для їх подальшого використання в Україні.

Не підлягають консульській легалізації офіційні документи, складені та засвідчені в Україні і які не пройшли попередньо засвідчення в Департаменті консульської служби МЗС України.

Консульська посадова особа засвідчує офіційні документи лише після того, як пересвідчиться в їх відповідності міжнародним договорам України, чинному законодавству України і країни перебування.

Департамент консульської служби МЗС України, відповідно до положень Віденської конвенції про консульські зносини 1963 року, Консульського статуту України, затвердженого

Указом Президента України № 127/94, Інструкції про порядок консульської легалізації офіційних документів в Україні та за кордоном, затвердженої Наказом МЗС України № 113 від 04.06.2002, здійснює легалізацію документів, виданих офіційними установами України та призначених для використання за кордоном.

Департамент консульської служби легалізує такі документи:

- оригінали офіційних документів нового українського зразка, видані органами державної реєстрації актів цивільного стану, які засвідчені обласним управлінням юстиції тієї області, де вони видані, управлінням юстиції АР Крим, міським управлінням юстиції міст Києва та Севастополя, Центральним та Лівобережним відділом РАЦС м. Києва;
- оригінали документів про освіту міжнародного зразка легалізуються в супроводі листа-звернення вищого навчального закладу, що видав документи, засвідченого в міністерстві, яке курує відповідний навчальний заклад;
- документи, засвідчені або видані нотаріусами, після їх оформлення в Міністерстві юстиції України.

Після легалізації в Департаменті консульської служби офіційні документи повинні бути засвідчені в дипломатичному представництві тієї країни, де вони будуть використовуватися.

Департамент консульської служби легалізує офіційні документи, крім документів комерційного характеру, складені та засвідчені на території іноземних держав органами державної влади, які уповноважені підтверджувати їх дійсність, і призначені для використання в Україні за умови їх засвідчення в МЗС країни походження документа та її дипломатичного представництва в Україні в установленому порядку.

РОЗДІЛ 6.

ОСОБЛИВОСТІ ПОДІЛУ РУХОМОГО ТА НЕРУХОМОГО МАЙНА, НАБУТОГО У ШЛЮБІ З ІНОЗЕМНИМ ЕЛЕМЕНТОМ

- Як визначити підсудність справ у розгляді цивільних справ з іноземним елементом щодо поділу майна подружжя?
- Як здійснюється поділ рухомого майна подружжя у шлюбі з іноземним елементом?
- Як здійснюється поділ нерухомого майна подружжя у шлюбі з іноземним елементом?

Як визначити підсудність справ у розгляді цивільних справ з іноземним елементом щодо поділу майна подружжя?

За законодавством України та укладеними нею міжнародними договорами компетентними у справах щодо поділу майна подружжя з іноземним елементом визнаються суди держави, на території якої перебуває спірне нерухоме майно.

Норми про розмежування компетенції судів у справах за участю іноземних громадян передбачені в міжнародних конвенціях і двосторонніх договорах України.

Як здійснюється поділ рухомого майна подружжя у шлюбі з іноземним елементом?

Насамперед треба визначити, за правом якої держави має здійснюватися поділ рухомого майна колишнього подружжя з іноземним елементом. Для цього, як і у випадку з установленням підсудності спору, необхідно встановити, чи укладений відповідний дво- чи багатосторонній договір про правову допомогу в цивільних / сімейних справах з країною, громадянином якої є інший з подружжя.

Зокрема, принаймні поки що Україною ратифікована Конвенція СНД про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах. Іншими державами-учасницями цієї Конвенції є, зокрема, Білорусь, Вірменія, Казахстан, Киргизстан, Молдова, РФ, Таджикистан, Туркменістан та Узбекистан.

У ч. 1-4, 6 ст. 27 «Правовідносини подружжя» цієї Конвенції зазначено:

«1. Особисті і майнові правовідносини подружжя визначаються за законодавством Договірної Сторони, на території якої вони мають спільне місце проживання.

2. Якщо один з подружжя проживає на території однієї Договірної Сторони, а другий — на території іншої Договірної Сторони і при цьому обидва з подружжя мають те саме громадянство, їхні особисті і майнові правовідносини визначаються за законодавством тієї Договірної Сторони, громадянами якої вони є.

3. Якщо один з подружжя є громадянином однієї Договірної Сторони, а Другий — іншої Договірної Сторони й один з них проживає на території однієї, а другий — на території іншої Договірної Сторони, то їх особисті і майнові правовідносини визначаються за законодавством Договірної Сторони, на території якої вони мали своє останнє спільне місце проживання.

4. Якщо особи, зазначені в пункті 3 цієї статті, не мали спільного проживання на територіях Договірних Сторін, застосовується законодавство Договірної Сторони, установа якої розглядає справу.

<...>

6. По справах про особисті і майнові правовідносини подружжя компетентні установи Договірної Сторони, законодавство якої підлягає застосуванню відповідно до пунктів 1-3, 5 цієї статті.»

З наведеної норми випливає, що при застосуванні Мінської конвенції у справі про поділ майна подружжя з іноземним елементом застосовується:

- закон держави, на території якої подружжя має спільне місце проживання; або
- спільний особистий закон подружжя; або
- закон держави, на території якої подружжя мало останнє спільне місце проживання; або
- закон держави, суд або інша установа якої розглядає справу про поділ майна подружжя.

При цьому, компетентним буде суд або інша установа тієї держави, законодавство якої підлягає застосуванню.

Схожим чином, відповідно до ст. 26 («Особисті та майнові правовідносини подружжя») Договору між Україною та Республікою Македонія про правову допомогу в цивільних справах:

«1. Особисті та майнові правовідносини подружжя визначаються законодавством тієї Договірної Сторони, на території якої воно має спільне місце проживання.

2. Якщо один з подружжя проживає на території однієї Договірної Сторони, а другий — на території другої Договірної Сторони, то їх особисті та майнові правовідносини врегульовуються законодавством тієї Договірної Сторони, на території якої вони мали останнє спільне місце проживання.

3. Компетентними приймати рішення у правовідносинах, про які йдеться у пунктах 1 та 2 цієї статті, є ті установи юстиції Договірної Сторони, законодавству якої ці відносини підпорядковані.»

Отже, в цьому випадку застосовуватиметься:

- закон держави, на території якої подружжя має спільне місце проживання; або
- закон держави, на території якої подружжя мало останнє спільне місце проживання,

а компетентним буде суд або інша установа тієї держави, законодавство якої підлягає застосуванню.

Якщо ж відповідний міжнародний договір відсутній, застосуванню підлягають колізійні норми Закону України «Про міжнародне приватне право».

Відповідно до ч. 1, 3 ст. 61 Закону України «Про міжнародне приватне право» подружжя може обрати для регулювання майнових наслідків шлюбу право особистого закону одного з подружжя або право держави, у якій один з них має звичайне місце перебування, або, стосовно нерухомого майна, право держави, у якій це майно перебуває. У разі відсутності вибору права подружжям майнові наслідки шлюбу визначаються правом, яке застосовується до правових наслідків шлюбу.

Згідно з ч. 1 ст. 60 Закону України «Про міжнародне приватне право» правові наслідки шлюбу визначаються спільним особистим законом подружжя, а за його відсутності — правом держави, у якій подружжя мало останнє спільне місце проживання, за умови,

що хоча б один з подружжя все ще має місце проживання в цій державі, а за відсутності такого — правом, з яким обидва з подружжя мають найбільш тісний зв'язок іншим чином.

Таким чином, за Законом України «Про міжнародне приватне право» застосовуватиметься:

- закон, обраний подружжям; або
- спільний особистий закон подружжя; або
- закон держави, на території якої подружжя мало останнє спільне місце проживання; або
- закон, з яким обидва з подружжя мають найбільш тісний зв'язок іншим чином.

Поділ майна здійснюється за договірним або законним режимом майна подружжя.

За договірним режимом подружжя може укласти шлюбний договір, у якому визначить свої майнові правовідносини (права та обов'язки під час шлюбу та (або) після його розірвання) за конкретних обставин. Іншими словами, у договорі визначається, які саме речі належать кожному з подружжя, причому зовсім не обов'язково, щоб вартість їх часток була рівна.

Таким чином, шлюбним договором можуть визначатися як спільний закон подружжя, так і питання, пов'язані з підсудністю спорів та поділом спільного сумісного майна.

Якщо договір відсутній, діє законний режим. Так, СК визнає, що майно, набуте подружжям за час шлюбу, належить дружині та чоловікові на праві спільної сумісної власності незалежно від того, що один з них не мав з поважної причини (навчання, ведення домашнього господарства, догляд за дітьми, хвороба тощо) самостійного заробітку (доходу). Вважається, що кожна річ, набута за час шлюбу, крім речей індивідуального користування, є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя (ст. 60).

Відповідно до ст. 70 СК у разі поділу майна, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя, частки майна дружини та чоловіка є рівними, якщо інше не визначено домовленістю між ними або шлюбним договором.

При вирішенні спору про поділ майна суд може відступити від засади рівності часток подружжя за обставин, що мають істотне значення, зокрема якщо один із них не дбав про матеріальне забезпечення сім'ї, ухилявся від участі в утриманні дитини

(дітей), приховав, знищив чи пошкодив спільне майно, витрачав його на шкоду інтересам сім'ї.

За рішенням суду частка майна дружини, чоловіка може бути збільшена, якщо з нею, ним проживають діти, а також непрацездатні повнолітні син, дочка, за умови, що розмір аліментів, які вони одержують, недостатній для забезпечення їхнього фізичного, духовного розвитку та лікування.

Законодавство інших країн може встановлювати інші варіанти законних режимів, зокрема:

- режим роздільності, за яким усе майно, придбане подружжям у період зареєстрованого шлюбу, є особистою власністю кожного з них. Таким чином, якщо чоловік у відсутності самостійного доходу, у разі розірвання шлюбу він нічого не отримував;
- режим відкладеної спільності. Усе майно, придбане чоловіком у зареєстрованому шлюбі, є його особистою власністю, отже розпоряджатися цим майном може лише сам власник, але не інший з подружжя. Однак у разі розірвання шлюбу та поділу майна все майно подружжя складається та ділиться порівну, тобто до особистого майна подружжя застосовуються правила розподілу майна, що в спільній сумісній власності.

Як здійснюється поділ нерухомого майна подружжя у шлюбі з іноземним елементом?

Аналогічно рухомому майну, для визначення застосовуваного права до поділу нерухомого майна також слід звертатися до відповідного міжнародного договору. При цьому слід зазначити, що за загальним правилом до правовідносин подружжя, які стосуються нерухомого майна, застосовується виключна підсудність держави, на території якої це майно перебуває.

Наприклад, згідно з ч. 5 ст. 27 «Правовідносини подружжя» Мінської конвенції:

«5. Правовідносини подружжя, що стосується їх нерухомого майна, визначаються за законодавством Договірної Сторони, на території якої знаходиться це майно.»

Відповідно до ч. 5 ст. 25 Договору між Україною та Латвійською Республікою про правову допомогу та правові відносини у цивільних, сімейних, трудових та кримінальних справах до правовідносин подружжя, які стосуються нерухомого майна, застосовується законодавство Договірної Сторони, на території якої перебуває майно.

За змістом ч. 5 ст. Договору між Україною та Республікою Узбекистан про правову допомогу та правові відносини у цивільних та сімейних справах правовідносини подружжя, що стосуються їх нерухомого майна, визначаються за законодавством Договірної Сторони, на території якої перебуває це майно.

Крім того, згідно з п. 1 ч. 1 ст. 77 Закону України «Про міжнародне приватне право» підсудність судам України є виключною у справах з іноземним елементом, якщо нерухоме майно, щодо якого виник спір, знаходиться на території України, крім справ, що стосуються укладення, зміни, розірвання та виконання договорів, укладених у межах державно-приватного партнерства, зокрема концесійних договорів, згідно з якими нерухоме майно є об'єктом такого партнерства, зокрема об'єктом концесії, а спір не стосується виникнення, припинення та реєстрації речових прав на такий об'єкт.

З наведеного випливає, що при поділі нерухомого майна подружжя у шлюбі з іноземним елементом застосовується право тієї держави, на території якої перебуває відповідне майно, і компетентним буде суд або інша установа тієї держави, законодавство якої підлягає застосуванню.

Відтак, справа про поділ нерухомого майна на території, наприклад, Республіки Узбекистан, має розглядатися виключно узбекистанським судом із застосуванням узбекистанського законодавства.

Наприклад, у справі № 705/2871/20 позивач звернувся до Уманського міськрайонного суду Черкаської області з позовом до відповідачки про поділ спільного сумісного майна подружжя — нерухомого майна, яке перебуває на території Чеської Республіки.

Ухвалою Уманського міськрайонного суду Черкаської області від 03.11.2020, залишеною без змін постановою Черкаського апеляційного суду від 16.02.2021, позовну заяву повернено позивачу.

Ухвалою Верховного Суду від 18.03.2021 відмовлено у відкритті касаційного провадження за касаційною скаргою позивача на вищезазначені ухвалу та постанову судів попередніх інстанцій.

Судові рішення мотивовані тим, що в постанові Верховного Суду від 13.06.2018 у справі № 2-954/2004 (провадження № 61-19125св18) зроблено висновок: «вирішуючи питання про відкриття провадження у справі, суд повинен перевірити належність справи до його підсудності. Статтею 22 Брюссельської постанови № 44/2001 про міжнародну підсудність, виконання судових рішень у цивільних і торговельних справах передбачено виключну підсудність у справах з приводу нерухомого майна. Таким чином, за законодавством України та укладеними нею міжнародними договорами компетентними у справах з іноземним елементом визнаються суди держави, на території якої знаходиться спірне нерухоме майно».

Крім того, статтею 50 Договору між Україною та Чеською Республікою про правову допомогу в цивільних справах встановлено, що право власності на нерухоме та рухоме майно регулюється законодавством тієї Договірної Сторони, на території якої перебуває це майно. Право власності на транспортні засоби, які підлягають державній реєстрації відповідно до законодавства Договірних Сторін, регулюється законодавством тієї Договірної Сторони, державний орган якої здійснив реєстрацію транспортного засобу. Форма правових дій стосовно майна, зазначеного в пункті 1 цієї статті, регулюється законодавством тієї Договірної Сторони, на території якої це майно знаходиться. При розгляді справ щодо визначення права власності на майно, зазначене в пункті 1 цієї статті, компетентними є суди тієї Договірної Сторони, законодавство якої застосовуватиметься. Положення пунктів 1-3 цієї статті застосовуються, якщо інше не передбачено цим Договором.

З наведених підстав суди констатували, що позовні вимоги про поділ спільного сумісного майна подружжя, яке перебуває на території Чеської Республіки, підлягають розгляду судом держави, на території якої знаходиться вказане нерухоме майно. Суди зазначили, що відкриття провадження в цій справі Уманським міськрайонним судом Черкаської області призвело би до порушення правил виключної підсудності, адже спірне майно не перебуває в територіальних межах м. Умань чи Уманського району Черкаської області.

ДОДАТОК 1

Розглядаючи спір про розірвання шлюбу з іноземним елементом, передусім суди перевіряють, чи існує між Україною та державою, громадянами якої є сторони у справі, двосторонній договір про правову допомогу в сімейних і цивільних справах.

Наприклад:

- ✓ **Країна**   Польща
- ✓ **Ратифікований**   04.02.94
- ✓ **Укладення**   Стаття 24 Договору

1. **Форма укладення** шлюбу визначається законодавством Договірної Сторони, на території якої укладається шлюб.
2. **Умови укладення** шлюбу визначаються для кожної з осіб, що вступають до шлюбу, законодавством Договірної Сторони, громадянином якої вона є.

- ✓ **Розірвання**   Стаття 26 Договору

1. Проводиться згідно із законодавством тієї Договірної Сторони, громадянами якої є подружжя в момент порушення справи.
2. Якщо в момент порушення справи один з подружжя є громадянином однієї Договірної Сторони, а другий — громадянином іншої Договірної Сторони, розірвання шлюбу проводиться згідно із законодавством тієї Договірної Сторони, на території якої вони мають місце проживання.
Якщо один з подружжя має місце проживання на території однієї Договірної Сторони, а другий — на території іншої Договірної Сторони, застосовується законодавство тієї Договірної Сторони, орган якої порушив справу.
3. У справах про розірвання шлюбу, у випадку, передбаченому в пункті 1, компетентним є орган тієї Договірної Сторони, громадянами якої є подружжя в момент порушення справи.

4. У справах про розірвання шлюбу, у випадку, передбаченому в пункті 2, компетентним є орган тієї Договірної Сторони, на території якої подружжя має місце проживання. Якщо один з подружжя має місце проживання на території однієї Договірної Сторони, а другий — на території іншої Договірної Сторони, компетентними є органи обох Договірних Сторін.

✓ **Визнання недійсним**   Стаття 27 Договору

1. У справах про визнання існування та недійсності шлюбу застосовується законодавство Договірної Сторони, яке застосовувалось при укладенні шлюбу.
2. Компетентність органу визначається відповідно до статті 26.

✓ **Особисті та майнові права подружжя**   Стаття 25 Договору

1. Особисті та майнові стосунки подружжя визначаються законодавством тієї Договірної Сторони, громадянами якої є подружжя в час подання клопотання.
2. Якщо під час подання клопотання один з подружжя є громадянином однієї Договірної Сторони, а другий — громадянином іншої Договірної Сторони, то у справах, пов'язаних з особистими і майновими стосунками між ними, діє законодавство тієї Договірної Сторони, на території якої вони мають місце проживання. Якщо один з подружжя має місце проживання на території однієї Договірної Сторони, а другий — на території іншої Договірної Сторони, то діє законодавство тієї Договірної Сторони, суд якої порушив справу.
3. У справах, пов'язаних з особистими і майновими стосунками подружжя, у випадку, передбаченому пунктом 1, компетентним є суд тієї Договірної Сторони, громадянами якої було подружжя в час подання заяви.
4. У справах, пов'язаних з особистими і майновими стосунками подружжя, у випадку, передбаченому пунктом 2, компетентним є суд тієї Договірної Сторони, на території якої подружжя має місце проживання. Якщо один з подружжя

має місце проживання на території однієї Договірної Сторони, а другий — на території іншої Договірної Сторони, то компетентними є суди обох Договірних Сторін.

5. Майнові стосунки подружжя щодо нерухомого майна визначаються законодавством та підлягають компетенції судів тієї Договірної Сторони, на території якої знаходиться це майно.

- ✓ **Країна** Молдова
- ✓ **Ратифікований** 10.11.94
- ✓ **Укладення** Стаття 24 Договору

1. **Укладення шлюбу** визначається законодавством Договірної Сторони, на території якої укладається шлюб.

2. **Умови укладення** шлюбу визначаються для кожної з осіб, що вступають до шлюбу, законодавством Договірної Сторони, громадянином якої вона є.

- ✓ **Розірвання** Стаття 26 Договору

1. Проводиться згідно із законодавством тієї Договірної Сторони, громадянами якої є подружжя в момент порушення справи.

2. Якщо в момент порушення справи один з подружжя є громадянином однієї Договірної Сторони, а другий — громадянином іншої Договірної Сторони, розірвання шлюбу проводиться згідно із законодавством тієї Договірної Сторони, на території якої вони мають місце проживання. Якщо один з подружжя має місце проживання на території однієї Договірної Сторони, а другий — на території іншої Договірної Сторони, застосовується законодавство тієї Договірної Сторони, орган якої порушив справу.

3. У справах про розірвання шлюбу, у випадку, передбаченому в пункті 1, компетентним є орган тієї Договірної Сторони, громадянами якої є подружжя в момент порушення справи.

4. У справах про розірвання шлюбу, у випадку, передбаченому в пункті 2, компетентним є орган тієї Договірної Сторони,

на території якого подружжя має місце проживання. Якщо один з подружжя має місце проживання на території однієї Договірної Сторони, а другий — на території іншої Договірної Сторони, компетентними є органи обох Договірних Сторін.

✓ **Визнання недійсним**   Стаття 27 Договору

1. У справах про визнання шлюбу недійсним застосовується законодавство Договірної Сторони, яке застосовувалось при укладенні шлюбу.
2. Компетентність органу визначається відповідно до статті 26.

✓ **Особисті та майнові права подружжя**   Стаття 25 Договору

1. Особисті і майнові стосунки подружжя визначаються законодавством тієї Договірної Сторони, громадянами якої є подружжя в час подання клопотання.
2. Якщо під час подання клопотання один з подружжя є громадянином однієї Договірної Сторони, а другий — громадянином іншої Договірної Сторони, то у справах, пов'язаних з особистими і майновими стосунками між ними, діє законодавство тієї Договірної Сторони, на території якої вони мають місце проживання. Якщо один з подружжя має місце проживання на території однієї Договірної Сторони, а другий — на території іншої Договірної Сторони, то діє законодавство тієї Договірної Сторони, суд якої порушив справу.
3. У справах, пов'язаних з особистими і майновими стосунками подружжя, у випадку, передбаченому пунктом 1, компетентним є суд тієї Договірної Сторони, громадянами якої було подружжя в час подання заяви.
4. У справах, пов'язаних з особистими і майновими стосунками подружжя, у випадку, передбаченому пунктом 2, компетентним є суд тієї Договірної Сторони, на території якої подружжя має місце проживання. Якщо один з подружжя має місце проживання на території однієї Договірної Сторони, а другий — на території іншої Договірної Сторони,

то компетентними є суди обох Договірних Сторін.

5. Майнові стосунки подружжя щодо нерухомого майна визначаються законодавством та підлягають компетенції судів тієї Договірної Сторони, на території якої знаходиться це майно.

- ✓ **Країна**   Грузія
- ✓ **Ратифікований**   22.11.95
- ✓ **Укладення**   Стаття 25 Договору

1. **Умови укладення** шлюбу визначаються для кожної особи, яка укладає шлюб, законодавством Договірної Сторони, громадянином якої вона є. Крім того, повинні бути дотримані вимоги законодавства Договірної Сторони, на території якої укладається шлюб, щодо перешкод укладення шлюбу.

2. **Форма укладення** шлюбу визначається законодавством Договірної Сторони, на території якої укладається шлюб.

- ✓ **Розірвання**   Стаття 27 Договору

1. У справах про розірвання шлюбу застосовується законодавство та компетентні установи Договірної Сторони, громадянами якої подружжя було на момент подання заяви. Якщо подружжя має місце проживання на території другої Договірної Сторони, компетентні також установи цієї Договірної Сторони.

2. Якщо на момент подання заяви про розірвання шлюбу один з подружжя є громадянином однієї Договірної Сторони, а другий — другої Договірної Сторони, і один з них проживає на території однієї, а другий — на території другої Договірної Сторони, тоді компетентні установи обох Договірних Сторін. При цьому вони застосовують законодавство своєї держави.

3. У справах про визнання шлюбу недійсним застосовується законодавство Договірної Сторони, яке, відповідно до статті 25 цього Договору, застосовувалося при укладенні шлюбу. При цьому компетентність судів визначається відповідно до пунктів 1 і 2 цієї статті.

✓ **Визнання недійсним**   Стаття 27 Договору

3. У справах про визнання шлюбу недійсним застосовується законодавство Договірної Сторони, яке, відповідно до статті 25 цього Договору, застосовувалося при укладенні шлюбу. При цьому компетентність судів визначається відповідно до пунктів 1 і 2 цієї статті.

✓ **Особисті та майнові права подружжя**   Стаття 26 Договору

1. Особисті та майнові правовідносини подружжя визначаються законодавством Договірної Сторони, на території якої вони мають спільне місце проживання.

2. Якщо один з подружжя проживає на території однієї Договірної Сторони, а другий — на території іншої Договірної Сторони, і обидва мають одне й те ж громадянство, тоді їх особисті та майнові правовідносини визначаються законодавством тієї Договірної Сторони, громадянами якої вони є.

3. Якщо один з подружжя є громадянином однієї Договірної Сторони, а другий — другої Договірної Сторони, і один з них проживає на території однієї, а другий — на території другої Договірної Сторони, тоді їх особисті та майнові правовідносини визначаються законодавством Договірної Сторони, на території якої вони мали своє останнє спільне місце проживання.

4. Якщо особи, що вказані в пункті 3 цієї статті, не мали спільного місця проживання на територіях Договірних Сторін, застосовується законодавство Договірної Сторони, установа якої розглядає справу.

- ✓ **Країна**   Естонія
- ✓ **Ратифікований**   22.11.95
- ✓ **Укладення**   Стаття 25 Договору

1. **Умови укладення** шлюбу визначаються для кожної особи, яка укладає шлюб, законодавством Договірної Сторони, громадянином якої вона є. Крім того, повинні бути дотримані вимоги законодавства Договірної Сторони, на території якої укладається шлюб, щодо перешкод укладання шлюбу.

2. **Форма укладання** шлюбу визначається законодавством Договірної Сторони, на території якої укладається шлюб.

- ✓ **Розірвання**   Стаття 27 Договору

1. У справах про розірвання шлюбу застосовується законодавство та компетентні установи Договірної Сторони, громадянами якої подружжя було на момент подання заяви. Якщо подружжя має місце проживання на території другої Договірної Сторони, компетентні також установи цієї Договірної Сторони.

2. Якщо на момент подання заяви про розірвання шлюбу один з подружжя є громадянином однієї Договірної Сторони, а другий — другої Договірної Сторони, і один з них проживає на території однієї, а другий на території другої Договірної Сторони, тоді компетентні установи обох Договірних Сторін. При цьому вони застосовують законодавство своєї держави.

- ✓ **Визнання недійсним**   Стаття 27 Договору

3. У справах про визнання шлюбу недійсним застосовується законодавство Договірної Сторони, яке, відповідно до статті 25 даного Договору, застосовувалося при укладенні шлюбу. При цьому компетентність судів визначається відповідно до пунктів 1 і 2 цієї статті.

✓ **Особисті та майнові права подружжя**   Стаття 26 Договору

1. Особисті та майнові правовідносини подружжя визначаються законодавством Договірної Сторони, на території якої вони мають спільне місце проживання.

2. Якщо один з подружжя проживає на території однієї Договірної Сторони, а другий — на території іншої Договірної Сторони, і обидва мають одне й те ж громадянство, тоді їх особисті та майнові правовідносини визначаються законодавством тієї Договірної Сторони, громадянином якої вони є.

3. Якщо один з подружжя є громадянином однієї Договірної Сторони, а другий — другої Договірної Сторони, і один з них проживає на території однієї, а другий — на території другої Договірної Сторони, тоді їх особисті та майнові правовідносини визначаються законодавством Договірної Сторони, на території якої вони мали своє останнє спільне місце проживання.

4. Якщо особи, що вказані в пункті 3 цієї статті, не мали спільного місця проживання на території Договірних Сторін, застосовується законодавство Договірної Сторони, установа якої розглядає справу.

✓ **Країна**   Латвія

✓ **Ратифікований**   22.11.95

✓ **Укладення**   Стаття 24 Договору

1. **Умови шлюбу** визначаються для кожної особи, яка укладає шлюб, законодавством Договірної Сторони, громадянином якої є ця особа. Крім того, повинні бути дотриманні вимоги законодавства Договірної Сторони, на території якої укладається шлюб, щодо перешкод укладення шлюбу.

2. **Форма укладення** шлюбу визначається законодавством Договірної Сторони, на території якої укладається шлюб.

✓ **Розірвання**   Стаття 26 Договору

1. У справах про розірвання шлюбу застосовується законодавство Договірної Сторони, громадянами якої подружжя було в момент подачі заяви. Якщо подружжя має місце проживання на території другої Договірної Сторони, компетентні також установи цієї Договірної Сторони.

2. Якщо на момент подання заяви про розірвання шлюбу один з подружжя є громадянином однієї Договірної Сторони, а другий — другої Договірної Сторони, і один з них проживає на території однієї, а другий — на території другої Договірної Сторони, застосовується законодавство Договірної Сторони, установа якої розглядає справу.

✓ **Визнання недійсним**   Стаття 26 Договору

3. У справах про визнання шлюбу недійсним застосовується законодавство Договірної Сторони, яке відповідно до статті 24 цього Договору застосовувалось при укладенні шлюбу. При цьому компетенція суду визначається на підставі відповідно пунктів 1 та 2 цієї статті.

✓ **Особисті та майнові права подружжя**   Стаття 25 Договору

1. Особисті та майнові правовідносини подружжя визначаються законодавством Договірної Сторони, на території якої вони спільно проживають.

2. Якщо один з подружжя проживає на території однієї Договірної Сторони, а другий — на території другої Договірної Сторони, і при цьому обидва мають одне й те саме громадянство, то особисті правовідносини визначаються законодавством тієї Договірної Сторони, громадянами якої вони є.

3. Якщо один з подружжя є громадянином однієї Договірної Сторони, а другий — другої Договірної Сторони, і один з них проживає на території однієї, а другий — на території другої Договірної Сторони, тоді їх особисті та майнові правовідносини визначаються законодавством Договірної Сторони, на території якої вони мали останнє спільне місце проживання.

4. Якщо особи, що вказані в пункті 3 цієї статті, не мали спільного місця проживання на території Договірних Сторін, застосовується законодавство Договірної Сторони, установа якої розглядає справу.

5. До правовідносин подружжя, які стосуються нерухомого майна, застосовується законодавство Договірної Сторони, на території якої знаходиться майно.

- ✓ **Країна**   Туреччина
- ✓ **Ратифікований**   05.07.2001
- ✓ **Укладення**   Стаття 21 Договору

1. **Умови укладення** шлюбу визначаються для громадян, які укладають шлюб, законодавством Договірної Сторони, громадянами якої вони є. Крім того, повинні бути дотримані вимоги законодавства Договірної Сторони, на території якої укладається шлюб, щодо перешкод до укладення шлюбу.

2. **Форма укладення** шлюбу визначається законодавством Договірної Сторони, на території якої укладається шлюб.

- ✓ **Розірвання**   Стаття 23 Договору

1. У справах про розірвання шлюбу та роздільне проживання подружжя, які мають однакове громадянство на день звернення до суду, компетентні органи тієї Договірної Сторони,

громадянами якої вони є, будуть компетентними й будуть застосовувати своє законодавство. У справах про розірвання шлюбу та роздільне проживання подружжя, які мають однакове громадянство й проживають на території іншої Договірної Сторони, компетентні органи цієї Договірної Сторони також будуть компетентними вирішувати справу і застосовуватимуть своє законодавство. У випадку, коли один з подружжя є громадянином однієї Договірної Сторони, а інший — громадянином другої, розгляд справи про розірвання шлюбу та роздільне проживання подружжя визначатиметься законодавством Договірної Сторони, на території якої вони мають спільне місце проживання.

2. Якщо на момент подання заяви про розірвання шлюбу та роздільне проживання один з подружжя є громадянином однієї Договірної Сторони, а другий — другої Договірної Сторони і один з них проживає на території однієї Договірної Сторони, тоді компетентні установи обох Договірних Сторін мають юрисдикцію розглядати справу. У цьому випадку вони застосовують законодавство своєї держави.

✓ **Визнання недійсним**   Стаття 23 Договору

3. У справах про визнання шлюбу недійсним застосовується законодавство Договірної Сторони, на території якої шлюб було укладено, відповідно до статті 21 цієї Угоди. При цьому юрисдикція судів визначається відповідно до пунктів 1 і 2 цієї статті.

✓ **Особисті та майнові права подружжя**   Стаття 22 Договору

1. Особисті та майнові правові стосунки подружжя, що мають однакове громадянство, будуть регулюватися законодавством тієї Договірної Сторони, громадянами якої вони є. Особисті та майнові правові стосунки подружжя, один з якого є громадянином однієї Договірної Сторони, а другий — громадянином другої Договірної Сторони, будуть регулюватися

законодавством тієї Договірної Сторони, на території якої вони мають спільне місце проживання.

2. Якщо один з подружжя проживає на території однієї Договірної Сторони і обидва мають одне й те саме громадянство, то їх особисті та майнові права визначаються законодавством тієї Договірної Сторони, громадянами якої вони є.

3. Якщо один з подружжя є громадянином однієї Договірної Сторони, а другий — другої Договірної Сторони і один з них проживає на території однієї, а другий — на території другої Договірної Сторони, то їх особисті та майнові права визначаються законодавством Договірної Сторони, на території якої вони мали своє останнє спільне місце проживання.

4. Якщо особи, що вказані в пункті 3 цієї статті, не мали спільного місця проживання на територіях Договірних Сторін, то застосовується законодавство Договірної Сторони, суд якої розглядає справу.

Див. Офіційний вебпортал Верховної Ради України за посиланням: [URL: zakon.rada.gov.ua/laws/main/index](http://zakon.rada.gov.ua/laws/main/index)

Загалом наразі існує більше 18 Договорів, кожен з яких наділений певними особливостями.

ДОДАТОК 2

Двосторонні міжнародні договори в цивільних справах, зокрема сімейних

№	Назва договору	Дата підписання	Дата набрання чинності
1.	Договір між Україною і Китайською Народною Республікою про правову допомогу у цивільних та кримінальних справах	31.10.1992	19.01.1994
2.	Договір між Україною і Республікою Польща про правову допомогу та правові відносини у цивільних і кримінальних справах	24.05.1993	14.08.1994
3.	Договір між Україною і Литовською Республікою про правову допомогу та правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах	07.07.1993	20.11.1994
4.	Договір між Україною і Республікою Молдова про правову допомогу та правові відносини у цивільних і кримінальних справах	13.12.1993	24.05.1995
5.	Договір між Україною і Естонською Республікою про правову допомогу та правові відносини у цивільних та кримінальних справах	15.02.1995	17.05.1996

№	Назва договору	Дата підписання	Дата набрання чинності
6.	Договір між Україною і Республікою Грузія про правову допомогу та правові відносини у цивільних та кримінальних справах	09.01.1995	05.11.1996
7.	Договір між Україною і Латвійською Республікою про правову допомогу та правові відносини у цивільних, сімейних, трудових та кримінальних справах	23.05.1995	12.07.1996
8	Договір між Україною і Республікою Узбекистан про правову допомогу і правові відносини у цивільних і сімейних справах	19.02.1998	19.06.1999
9.	Договір між Україною та Соціалістичною Республікою В'єтнам про правову допомогу і правові відносини у цивільних та кримінальних справах	06.04.2000	18.08.2002
10.	Договір між Україною та Республікою Македонія про правову допомогу в цивільних справах	10.04.2000	20.06.2003
11.	Угода між Україною та Турецькою Республікою про правову допомогу та співробітництво у цивільних справах	23.11.2000	02.05.2004

№	Назва договору	Дата підписання	Дата набрання чинності
12.	Договір між Україною і Чеською Республікою про правову допомогу і правові відносини у цивільних справах	28.05.2001	08.11.2002
13.	Договір між Україною та Угорською Республікою про правову допомогу в цивільних справах	02.08.2001	08.03.2002
14.	Угода між Україною та Грецькою Республікою про правову допомогу в цивільних справах	02.07.2002	27.01.2007
15.	Договір між Україною та Корейською Народно-Демократичною Республікою про правову допомогу в цивільних та кримінальних справах	13.10.2003	17.12.2004
16.	Договір між Україною та Ісламською Республікою Іран про правові відносини та правову допомогу у цивільних і кримінальних справах	11.05.2004	31.08.2007
17.	Договір між Україною та Республікою Болгарія про правову допомогу в цивільних справах	21.05.2004	29.12.2005

№	Назва договору	Дата підписання	Дата набрання чинності
18.	Угода між Україною та Республікою Кіпр про правову допомогу в цивільних справах	06.09.2004	18.03.2006
19.	Договір між Україною та Сирійською Арабською Республікою про правові відносини і взаємну правову допомогу в цивільних і кримінальних справах	09.10.2008	30.01.2011

Див. Офіційну сторінку Міністерства юстиції України за посиланням: URL: minjust.gov.ua/m/4906

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

ШЛЮБ З ІНОЗЕМНИМ ЕЛЕМЕНТОМ

Авторський колектив:

Ганна Гаро
Анжеліка Архіпова
Рада Куриленко
Ольга Віцюк
Марія Бабішена

Редактор *М. Ковтун*
Коректори *О. Тютюнник, О. Яіцький*
Набір *О. Тютюнник*
Комп'ютерна верстка *Є. Буданцев*

ТОВ «Фактор-Медіа»,
вул. Сумська, 106а, м. Харків, 61002.
Тел. (057) 76-500-76.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої
справи до Державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції
від 06.08.2020 р., серія ДК № 7123.

